

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**DOĞAL ALANLARA MEKANSAL MÜDAHALELERDE YEREL HALKLA
YAŞANAN İHTİLAFLARIN ÇEVRE ETİĞİ PERSPEKTİFİNDEN
YORUMLANMASI: KAZ DAĞLARI ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Edin ZAİM

Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı

Şehir Planlama Yüksek Lisans Programı

MAYIS 2016

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**DOĞAL ALANLARA MEKANSAL MÜDAHALELERDE YEREL HALKLA
YAŞANAN İHTİLAFLARIN ÇEVRE ETİĞİ PERSPEKTİFİNDEN
YORUMLANMASI: KAZ DAĞLARI ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Edin ZAİM
(502111804)**

Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı

Şehir Planlama Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Azime TEZER

MAYIS 2016

İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502111804 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Edin ZAIM, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “DOĞAL ALANLARA MEKANSAL MÜDAHALELERDE YEREL HALKLA YAŞANAN İHTİLAFLARIN ÇEVRE ETİĞİ PERSPEKTİFİNDEN YORUMLANMASI: KAZ DAĞLARI ÖRNEĞİ” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Prof. Dr. Azime TEZER**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Doç. Dr. Hürriyet ÖĞDÜL**
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Doç. Dr. Aliye Ahu AKGÜN
İstanbul Teknik Üniversitesi

Teslim Tarihi : 25 Mart 2016
Savunma Tarihi : 4 Mayıs 2016

ÖNSÖZ

Beni çevre etiği ile tanıştıran ve tezin gelişimi boyunca gösterdiği destek, sabır ve emeği için danışmanım Prof. Dr. Azime TEZER'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, katkıları için jüri üyelerim Doç. Dr. Hürriyet ÖĞDÜL ve Doç. Dr. Aliye Ahu AKGÜN'e, desteklerini esirgemeyen Şükran ZAIM'e ve Bengisu ERTEK'e teşekkür ederim.

Haziran 2016

Edin Zaim
(Şehir Plancısı)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

İÇİNDEKİLER.....	vii
ÇİZELGE LİSTESİ	ix
ŞEKİL LİSTESİ	xi
ÖZET	xiii
SUMMARY	xv
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Araştırmanın Amacı ve Rasyoneli.....	2
1.2 Araştırmanın Yöntemi ve Kapsamı	3
2. ÇEVRE RETORİĞİNİN ETİKTEKİ YERİ	9
2.1 Çevre Etiğinde Ana Akımlar	10
2.1.1 İnsanmerkezli etik	12
2.1.2 Çevremerkezli etik.....	14
2.2 Çevre Etiğinde Değer Teorisi	17
2.2.1 Araçsal değer	19
2.2.2 İçkin değer	20
2.3 İnsanın Çevreyle İlişkisinin Etik Bağlamı.....	23
3. ÇEVRE PSİKOLOJİSİ LİTERATÜRÜNDE ÇEVREYE DUYARLI TUTUM VE DAVRANIŞLARIN GELİŞİMİ.....	27
3.1 Değer Temelli Tutum ve Davranışların Oluşumu	28
3.2 Değer Temelli Tutum ve Davranışların Ölçülmesi	30
3.2.1 Yeni çevresel paradigmanın gelişimi	31
3.2.2 Doğal alan değer ölçeği yaklaşım.....	32
3.3 Çevreye Yönelik Tutum ve Davranışların Planlama Alanı ile Etkileşiminin Değerlendirilmesi	34
4. ALAN ÇALIŞMASI: KAZ DAĞLARI	37
4.1 Kaz Dağları ve Çevrecilerin Profilleri.....	38
4.2 Görüşmelerin Yapısı.....	40
4.3 Çevrecilerin Portreleri ve Pratikleri.....	42
4.4 Çevrecilerin Tutum ve Değerleri	47
5. SONUÇ	51
KAYNAKLAR.....	57
EK	63
ÖZGEÇMİŞ	71

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1: Çevre felsefesinde ana akımlar	13
Çizelge 2.2: Çevremerkezli felsefenin gelişimini takip etmek için yararlanılan kaynaklar	15
Çizelge 2.3: Çevre felsefesinde temel görüşler.....	16
Çizelge 2.4: Ekonomik bir dille araçsal değer kategorileri.....	19
Çizelge 2.5: Ekosistem servisleri	20
Çizelge 3.1: Çevresel etkilere maruz kalan nesnelere göre tutumlar	30
Çizelge 4.1: Mülakat gridinin bileşenleri.....	40

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1: Scopus veritabanı sorgusu	5
Şekil 1.2: Tez kurgusu	7
Şekil 4.1: Kaz Dağları ve yöresi	37
Şekil 4.2: Köy Kahvesinde bilgilendirme toplantısı	39
Şekil 4.3: Yapılan mülakatlarda karşılaşılan söylemlerden örnekler.....	41
Şekil 4.4: Termik Santral protestosu ve bilgilendirme çalışmaları sırasında dağıtılan el ilanları	42
Şekil 4.5.: Mülakat yapılan çevrecilerin portrelerine göre dağılımı	43
Şekil 4.6: Evciler Köyü'nde görüşülen çevreci	44
Şekil 4.7: Mülakat yapılan yerleşimler	45
Şekil 4.8: Çırpılar Köyü'nde yapılan basın açıklaması.....	46
Şekil 4.9: Çevrecilerin portrelerine göre farklılaşan pratik, tutum ve değerleri	47
Şekil 5.1: Arazi çalışması sonucunda ulaşılan 8 temel sonuç.....	53

DOĞAL ALANLARA MEKANSAL MÜDAHALELERDE YEREL HALKLA YAŞANAN İHTİLAFLARIN ÇEVRE ETİĞİ PERSPEKTİFİNDEN YORUMLANMASI: KAZ DAĞLARI ÖRNEĞİ

ÖZET

Türkiye’de doğal alanlara yapılan ve yapılması planlanan çeşitli termik santral, HES ya da madencilik projeleri yerel halkın itirazlarına ve bunun sonucunda yerel halk ile bu projeleri destekleyen planlama erkini temsil eden profesyonel ya da yatırımcılar arasındaki ihtilaflara şahit olmaktayız. Çevre etiği literatürü, planlama disiplinin öznesi olduğu mekânsal müdahalelerin insanmerkezli bir tutum gösterdiğine vurgu yapmaktadır. Bu tez kapsamında, çevrecilerin davranışlarını biçimlendiren çevreye atfettikleri değerin ne olduğu ve doğal çevreleriyle kurdukları pratik ilişkinin nasıl gerçekleştiği araştırılmış bunun üzerinden projeleri destekleyenler ile yaşanan ihtilafın çevre etiği bağlamında yorumlanması hedeflenmiştir.

Bu amaçla, 2016 yılı Şubat ayında Kaz Dağları’nda yöredeki termik santral, HES ve madencilik projelerine muhalefet eden 16 çevreci ile derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Mülakatlar neticesinde, yöredeki çevrecilerin söylemleri ve davranışları değerlendirilerek gündelik pratikleri, çevreye karşı tutumları ve çevreye atfettikleri değerler üzerinden yorumlanmıştır.

Yerelden kaynaklanan itirazlar ile projeleri destekleyenler arasındaki ihtilafın, değer teorisi bağlamında içkin-araçsal değer ikiliğine denk düşüp düşmediği sorgulanmıştır. Ancak, bu tür bir kategorik ayrımı ifade etmenin mümkün olmadığı sonucuna varılmıştır.

Bununla birlikte, çevre literatürü kapsamında insanmerkezli ve çevremerkezli yaklaşım ikiliği takip edilmekle birlikte bu ikisi arasındaki sınırı net bir şekilde çizmek her zaman mümkün olmamaktadır. Her iki yaklaşımın pratiği zaman zaman benzeşmekte, ancak felsefi argümanları farklılaşmaktadır. Kaz Dağları ve yöresinde yapılan arazi çalışması bu durum ile paralellik göstermektedir. Yöredeki çevrecilerin davranışları dar bir insanmerkezli yaklaşımı reddeder nitelikte ancak gündelik pratiklerinin doğa ile kurduğu araçsal ilişkiyi de reddetmeyerek insanmerkezli bir tutum sergilemektedir.

Bu çalışmanın en önemli çıktıları, yöredeki çevrecilerin, kimlik ve kökenlerine göre farklılaşan tutumlarıdır. Yöredeki çevreciler arasında, sonradan yöreye yerleşenler ile doğma büyüme yerli olanlar arasında yaklaşım farkı dikkat çekicidir. Bu iki grubun çevremerkezlilik-insanmerkezlilik ikiliğinin esnekliği içinde aldıkları pozisyonlar farklılaşmaktadır.

INTERPRETING STRUGGLES AND CHALLENGES BETWEEN LOCAL PEOPLE DURING SPATIAL INTERVENTIONS OVER NATURAL AREAS: EXAMPLE OF MOUNT IDA

SUMMARY

We are facing several struggles and challenges between local people and planning professionals or investors during planned particular energy plants, hydroelectric plants and mining projects over natural areas. Literature of environmental ethics emphasizes that human interventions have a anthropocentric attitude where spatial planning is a leading discipline of them. In scope of this thesis, what is framing the value of environment of local pro-environmentalist behaviour, and how is pro-environmentalist's practice over nature have been questioned. Consequently, It is aimed to interpret those struggles and challenges within context of environmental ethics.

With this design, in February of 2016, 16 in-depth interviews was conducted with distinctive portraits of local pro-environmentalist of Mount Ida (Kaz Dağları). Those pro-environmentalist people are the subjects of several protests against hydroelectric plant, coal plant and golden mining projects. Daily practice, environmental attitudes and environmental values of those people have been interpreted according to their daily practices and discourses. Nevertheless, it is not possible to state such a categorical distinction between two poles of the struggles.

However, we can follow the duality between anthropocentrism and eco-centrism, it is not easy to draw a concrete distinctive border between them. It has a flexible and permanent space among them. The practice of both of them sometimes is in accord with each other. Although, practice of those two different approaches resemble each other, philosophical argumentations of them become distinct. The field study of Mount Ida presents parallelism with this statement. Local pro-environmentalist's practice related to nature include instrumentalisation of nature, on the other hand, they reject a narrow anthropo-centrism approach and appropriate eco-centric discourses.

The main outcome of the study is defining differentiations of local people in themselves according to their identity and origins. The locals who have born there and who have settled later have been two distinctive groups with their approaches. This distinction is also located among flexible space between eco-centrism and anthropo-centrism.

Moreover, 8 characteristic distinction have been defined according to field studies among the local environmentalists. Those are: (1) the distinction between locals who have been born there and who have migrated later, (2) differed approaches according to consequences of projects impact on different environmental context, (3) hierarchy among natural assets have been defined, and priority of Mount Ida have been emphasized by local people, (4) "Beauty of Nature" have been emerged as local terminology when local people ground their behavior, (5) "Nature" as a dogmatic concept among local people, (6) Sustainability concept as a well-accepted methods of

intervention over nature, (7) lack of participation which is highly criticized element of the project by local people, (8) Instrumental Value of nature is highly respected and facilitate human-nature interaction of local people.

- (1) It is possible mention about two differentiated groups of pro-environmentalist groups among local people who react spatial intervention over nature. Those are local people who have born in the location and who are migrated to the region. Most of the people who born there, are peasant. Moreover, their main source of income are agricultural related business. On the other hand, the people who migrated to this region are most fee-earning people or pensionaries. This distinction causes differentiated approach to nature and agricultural sectors. First group's opinion of nature is more subjective while second's groups are more objective. It is because of their economic relation determined relation with nature. Moreover, first groups regard their relation with earth more natural even they are facilitate the land. Economic dependency makes first group more subjective and less critical. Second groups able to criticize agricultural production and its impact over nature.
- (2) Maintaining the life style which is more communed with nature is a common argument against spatial intervention. Struggle and challenges are arouse from this concern of local people that indicate the instrumental relation with nature. Event they emphasize the integrity of nature, balance of nature and sustainability of ecological systems.
- (3) One of another common approach of local people is hierarchy of consequences of spatial intervention. They distinguish the level of impact when an intervention occurs. The daily practice of rural life or agricultural accepted as more light intervention when comparing interventions such as building factories, excavation or dam projects. This attitude does not indicate an categorical challenge. On the other hand, local people concern and recognize level of interventions. So, they interpret interventions according to level of its impact over nature.
- (4) One of the conspicuous concept during interviews was "beauty of nature". This abstract concept is one of the prominent argument for local people's behavior. It is expressed as an inherent value of people, on the other hand this concept remains as subjective approach to nature.
- (5) One of another conspicuous concept is "nature" itself as a dogma. Especially, local people who born there, express this concept and reject to criticize it. It is highly bounded with religious ideas. The status of dogma constituted by the benefaction of land. And, this economical and vital relation emerged nature itself as a dogma. It is also interpreted as a instrumental value of nature, even people express it as abstract concept.
- (6) One of the common subject of the local people is scientific argumentation. All local people express their objection of intervention by facilitating scientific approaches. They are highly respect the ecological solutions of energy production. They offer renewable energy as alternative. Therefore, this approach also shows better solution or environmental friendly spatial interventions would be pleased by local people. Mostly the local people trust in scientific and technological development to deal with nature.
- (7) Another element of the critics by local people is lack of participation. Local people is not involved in decision making process. It makes local people more reactionary and mistrustful. It is clear that if the decision making process were

more participant and respect local people, the behavior of the local people would be changed.

- (8) Finally, In terms of ethical conception of human-nature relation: it is not possible to state that the challenge between local people and who planned those intervention, corresponds to categorical position.

1. GİRİŞ

İnsanoğlunun son yarım yüzyılda yüzleştiği ozon deliği, iklim değişikliği, küresel ısınma, çölleşme ya da biyolojik çeşitliliğin azalması gibi çevresel problemler, sosyal ve beşeri disiplinlerin çevre konularıyla meşgul olması sonucunu doğurmuştur (Yücel, 2005). Bununla beraber gelişen çevre duyarlılığı, çevreci politikaların uygulamaya geçirilmesini kaçınılmaz bir noktaya getirmiştir. Böylece, siyasi erk, doğal çevre üzerindeki mekânsal müdahalelerde, yerel ve uluslararası ölçekte “çevreci” politikaları gerek yasal, gerek uygulama zemininde göz önünde bulundurmaya başlamıştır (Council of Europe, 1979) (Ramsar Convention, 1971) (Kyoto Protocol, 1997) (MEA, 2005). Ancak, Türkiye’de ve dünyada doğal çevreyi doğrudan ilgilendiren mekânsal müdahaleler, sıklıkla müdahalenin gerçekleştiği ya da planlandığı yörenin yerel halkı ile bu müdahalelerin uygulayıcısı ya da planlayıcısı arasındaki ihtilaflara ve mücadelelere yol açmaktadır. Türkiye’de son yıllarda, basında sıkça yer bulan madencilik ve HES projeleri ile birlikte ihtilaflar dikkat çekicidir (“HES’ler Karadeniz’de protesto edildi”, 2010) (“Karadeniz durulmuyor,” 2015) (“Kazdağları köylülerinden ‘maden’ protestosu,” 2013) (“Kazdağları’nda ses getiren protesto eylemi”, 2014) (“Kaz Dağları Kadınları, ‘Çırpılar’da termik santrale geçit yok” 2015) (“Kaz Dağları’nda tarih ve doğayı öldürecek yeni termik santral!”, 2015). Her bir vakada farklı niteliklere sahip olan bu ihtilafların ortak özelliği yerel halkın bahsi geçen projelerin çevreyi tahrip edeceği argümanı ile reddediliyor olmasıdır. Bu bağlamda, projelerin geliştiricileri tarafından hedeflediği ekonomik kalkınma argümanları yerel halk tarafından kabul görmediği gözlenmektedir. Bu vakalarda, yöredeki halk ve çevre savunucusu sivil toplum örgütleri, doğal değerlerin varlığının devamlılığını savunan argümanlarla süreçlere müdahil olurken projelerin savunucuları, doğal kaynakların kullanımının toplumun ekonomik refahı için gerekliliğine vurgu yapmaktadır (“Veysel Eroğlu: 101 baraj ve HES santrali açılış 14 Ocak’ta!”, 2015) (“T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı - Hidrolik,” 2016).

Bu kapsamda izlenen retorik çevre literatürünün son yarım yüzyıl boyunca gelişen terminolojisi ile paralellik göstermektedir. Çevre literatürü çevreyi tahribatın vardığı boyutları, çevre üzerindeki insan baskısını bir başka deyişle insanmerkezli

yaklaşımları reddederek çevremerkezli yaklaşımları hem felsefi hem toplumsal hem yasal hem de uygulama düzlemlerinde temellendirme uğraşı içindedir. Türkiye özelinde, terminolojik farklılıklar ile birlikte projelere itirazın çevremerkezli literatürün savunduğu değerler ile örtüştüğü gözlenmektedir.

1.1 Araştırmanın Amacı ve Rasyoneli

Bu tez kapsamında, doğal alanlara yönelik planlanan mekânsal müdahalelerde ortaya çıkan ihtilafların yasal ve toplumsal boyutları ötesinde, bireylerin doğal çevreleriyle kurdukları ilişkilerle ve ona atfettikleri değerlerle ilişkisi çevre etiği literatürün takip edilerek tartışılacaktır. Bu çalışmanın amacı, ihtilafların iki kutbu gibi gözüken çevreciler ile proje savunucularının konumlanmasını, çevre etiği bağlamında öne sürülen çevremerkezli içkin değerlere sahip olma ve insanmerkezli araçsal değerlere sahip olma perspektifleri üzerinden sorgulamaktır.

Çevre etiği literatüründe, planlama disiplininin öznesi olduğu ekonomik sistemdeki mekânsal müdahalelerin insanmerkezli bir tutum gösterdiğine vurgu yapılmaktadır. Çevremerkezli yaklaşımlar ise bu yaklaşımı reddederek çevresel öğelerin içkin değerine atıf yaparak insanların çevreyle olan ilişkisinin yeniden düzenlenmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Bu tez çalışması, hem sözü geçen bu teorik ihtilafların uygulamada yaşanan ihtilaflarda nasıl izdüşümlerinin bulunduğunu hem de bu ihtilaflarda çevreci davranış gösteren kişilerin çevreye atfettikleri değerleri yorumlamayı amaçlanmaktadır. Böylelikle hedefi, yerel halk ve planlama erki ve onun temsilcileri arasında ortaya çıkan ihtilafları irdeleyerek itirazları çevre etiği bağlamında ve planlama alanı ile etkileşimini dikkate alarak çevreye atfedilen etik değerler üzerinden yorumlamaktır.

Bu tez kapsamında, çevrecilerin davranışlarını biçimlendiren çevreye atfettikleri değerlerin ne olduğu ve doğal çevreyle kurdukları pratik ilişkilerinin nasıl gerçekleştiği sorularına cevap aranmıştır. Çevreye mekânsal müdahale içeren termik santral ve madencilik gibi projeler çerçevesinde yerel halk ile planlama erkini temsil eden kurum ve kişiler ya da yatırımcılar arasında çıkan ihtilaflarda tarafların çevreye atfettiği değerlerin çeliştiği; bu çelişkinin izdüşümlerinin projelerin insanmerkezli yaklaşımının hem doğal çevrenin kendi iç dinamikleri ve devamlılığı ile, hem de çevrecilerin doğal çevreleri ile kurdukları ilişkide izdüşümlerinin olacağı hipotezi sorgulanmıştır.

1.2 Araştırmanın Yöntemi ve Kapsamı

Çevre etiği üzerine Kasım 2015 itibariyle YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde listelenen “çevre etiği” konusunu içeren 12 tez çalışması mevcuttur. Bunların 6 tanesi son 2 sene içerisinde hazırlanmış olması bu konunun güncelliğine işaret etmektedir. Yücel'in çevre ve planlama alanındaki profesyonel ve karar vericilerle ilgili yürüttüğü çalışma sonucunda, yüksek eğitilmiş ve ekolojik bilince sahip olmalarına rağmen, karar verici kişilerin çevreci davranışlar üretmedikleri, Mahmutoglu'nun çalışmasında ise çevrenin yasal karar verici ve uygulayıcılar tarafından ekonomik kalkınma için bir araç olarak görüldüğü sonucu çıkmıştır. Bu tez ise çevreyle ilgili ihtilafların diğer grubu olan çevreye duyarlı aktif davranış geliştiren çevre savunucularına eğilmektedir (Şekil 1.2).

Scopus veri tabanında yapılan taramalarda çevre etiği, şehir planlama ve çevre psikolojisinden farklı anahtar kelimeler taranarak literatür araştırması yapılmıştır (Şekil 1.1). İlk sorguda “çevresel ihtilaf” ya da çevresel çelişki” ya da “çevresel müdahale” ve “kentsel planlama” ya da “mekânsal planlama” ve “çevre etiği” anahtar kelimelerini başlıkta ya da özetlerinde kullanan çalışmalar taranmış. Sonuç olarak 20 adet makale listelenmiştir. Bu makalelerin yaklaşık %75'nin 2000 yılından sonra yayınlanmış, son 6 sene içinde yayınlanan makale sayısı ise 9'dur.

İkinci sorguda (Şekil 1.1). “çevreci davranış” ya da “çevresel davranış” ve “kentsel planlama” ya da “mekânsal planlama” anahtar kelimelerini başlıkta ya da özetlerinde kullanan çalışmalar taranmış. Sonuç olarak 24 makale listelenmiştir. Bu makalelerin yaklaşık %60'ı son 6 yıl içinde yayınlanmıştır.

üçüncü sorguda (Şekil 1.1). “içkin değer” ya da “araçsal değer” ve “kentsel planlama” ya da “mekânsal planlama” anahtar kelimelerini başlıkta ya da özetlerinde kullanan çalışmalar taranmış. Sonuç olarak 20 makale listelenmiştir. Bu makalelerin yalnızca 2 tanesi 2000 yılından önce yayınlanmış olup yarısı son 6 sene içinde yayınlanmıştır. Dördüncü sorguda “çevre etiği” ve “kentsel planlama” ya da “mekânsal planlama” anahtar kelimelerini başlıkta ya da özetlerinde kullanan çalışmalar taranmıştır. Sonuç olarak toplam 60 makale listelenmiştir. Bu makalelerin %90'ı 2000 yılından sonra yayınlanmıştır. Yaklaşık yarısı ise son 6 sene içinde yayınlanmıştır.

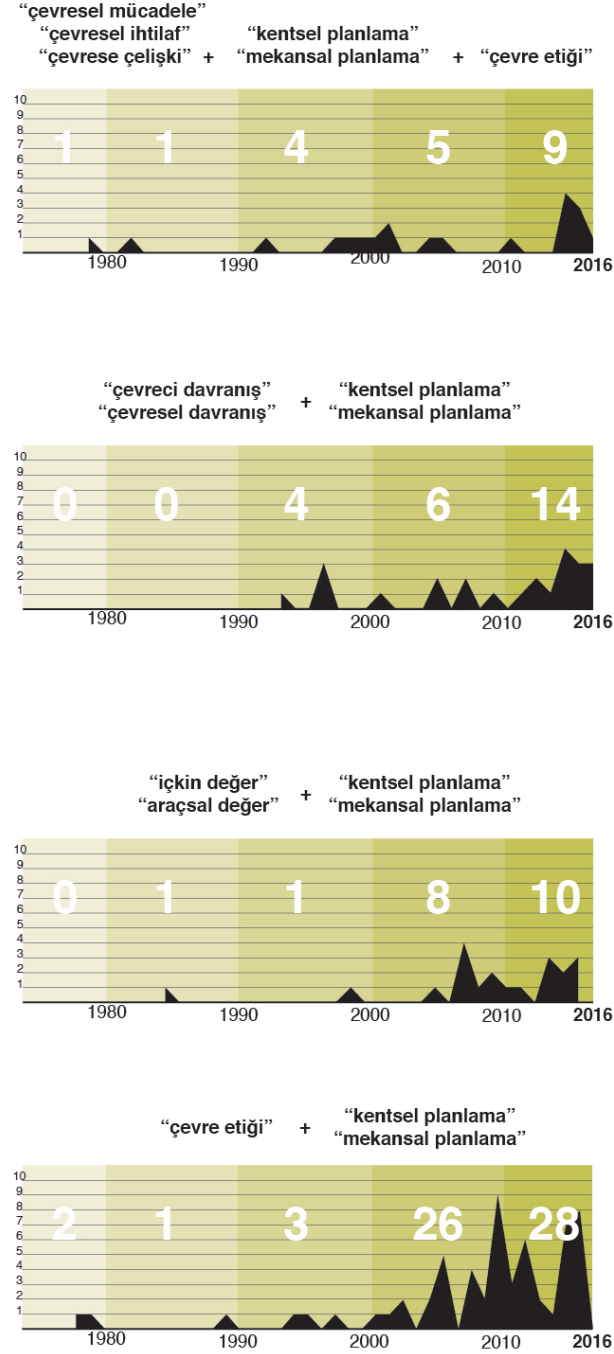
Scopus veri tabanında yapılan araştırmada listelenen makalelerin çoğunlukla çevre bilimleri branşınca ikinci olarak sosyal bilimler branşında listelendiği dikkat çekmektedir. Mekânsal planlama ile ilgili branşlarda çevre etiği ile ilgili

terminolojinin giderek popülerlik kazandığı, yapılan çalışmaların çok büyük bir kısmının 2000’li yıllardan sonra yayınlandığı ve günümüze doğru giderek attığı dikkat çekmektedir.

Türkiye özelinde, farklı coğrafi bölgelerde benzer saiklerle ortaya çıkan ihtilaflar söz konusudur. Kaz Dağları, madencilik, HES ve termik santral gibi farklı müdahale biçimlerine tanık olmaktadır. Aynı zamanda, yörede yaygın bir tarımsal faaliyet ve kırsal nüfus söz konusudur. Bunun dışında, ekonomik açıdan kırsal nitelik taşımayan, yöreye sonradan doğa ile iç içe yaşam tercihiyle gelenlerin yerleştiği köyler mevcuttur. Yöredeki çevreciler hem bu iki kesimden hem de Çanakkale gibi kent merkezinde ikamet edenlerden oluşmaktadır. Dolayısıyla, farklı sosyal-kültürel gruplar, farklı mekânsal müdahale biçimleri ve farklı yerleşim dokuları barındırması açısından Kaz Dağları ve yöresi (Şekil 4.1) daha verimli ve derinlemesine bir analiz çalışması yapabilmek adına tercih edilmiştir. Bu çalışma, yörede, çeşitli projelere karşı imza kampanyası, toplantı, gösteri ve dava açmak gibi itiraz biçimleri ile çevreci davranış göstermiş çevreciler ile yapılan derinlemesine mülakatlara (Partington, 2001; Creswell, 2014) dayanmaktadır. Çevre literatürü ile çalışma kapsamında görüşülen çevreciler argümanları benzer motifler barındırmakla birlikte terminolojik farklılıklar göstermektedir. Aynı zamanda, Kaz Dağları ve yöresi geniş bir coğrafi bölgeyi kapsamakta ve çevreci davranış gösterenler farklı ölçek ve nitelikteki yerleşimlerde ikamet etmektedirler. Bunun yanı sıra, çevre literatüründe insanmerkezli ve çevremerkezli yaklaşımlar kesin bir ikilik sergilemekle birlikte hem çevre felsefesi hem de çevre psikolojisi alanındaki çalışmalar bu ikiliğin pratikteki izdüşümünün bu kadar net olamayacağını belirtmektedir. Bazen, zıt değerler benzer davranışlara, bazen benzer değerler zıt davranışlara yol açabilmektedir. Dolayısıyla, hem ikiliğin keskinliğini bir ön kabul olarak ele almamak hem farklı yerleşim birimlerinden çevreciler ile görüşebilmek, hem de farklı sosyo-kültürel zeminlerden gelen çevrecilerin terminolojisini tercüme edebilmek amacıyla derinlemesine mülakat yöntemi tercih edilmiştir.

Bu kapsamda tezin 2. Bölümünde (Şekil 1.2). çevre etiği literatürünün nasıl geliştiğine, hangi soruların cevabının arandığına, ana akımların neler olduğuna ve planlamaya konu olan çevresel boyutun ilgili etik literatürü açısından nasıl tanımlandığına değinilecektir. 2. bölümün sonunda çalışma boyunca sorgulaması yapılacak araçsal değer ve içkin değer ayrımına aktarılacaktır. Çevre etiğinde

insanmerkezli (antroposentrik) ve çevremerkezli (non-antroposentrik - ekosentrik) ayrımının temellendirildiği değer teorisinin kapsamı irdelenecek ve sonuç olarak, insanların çevreleriyle kurduğu ilişkinin literatürde tartışılan etik bağlamı ortaya konulacaktır.

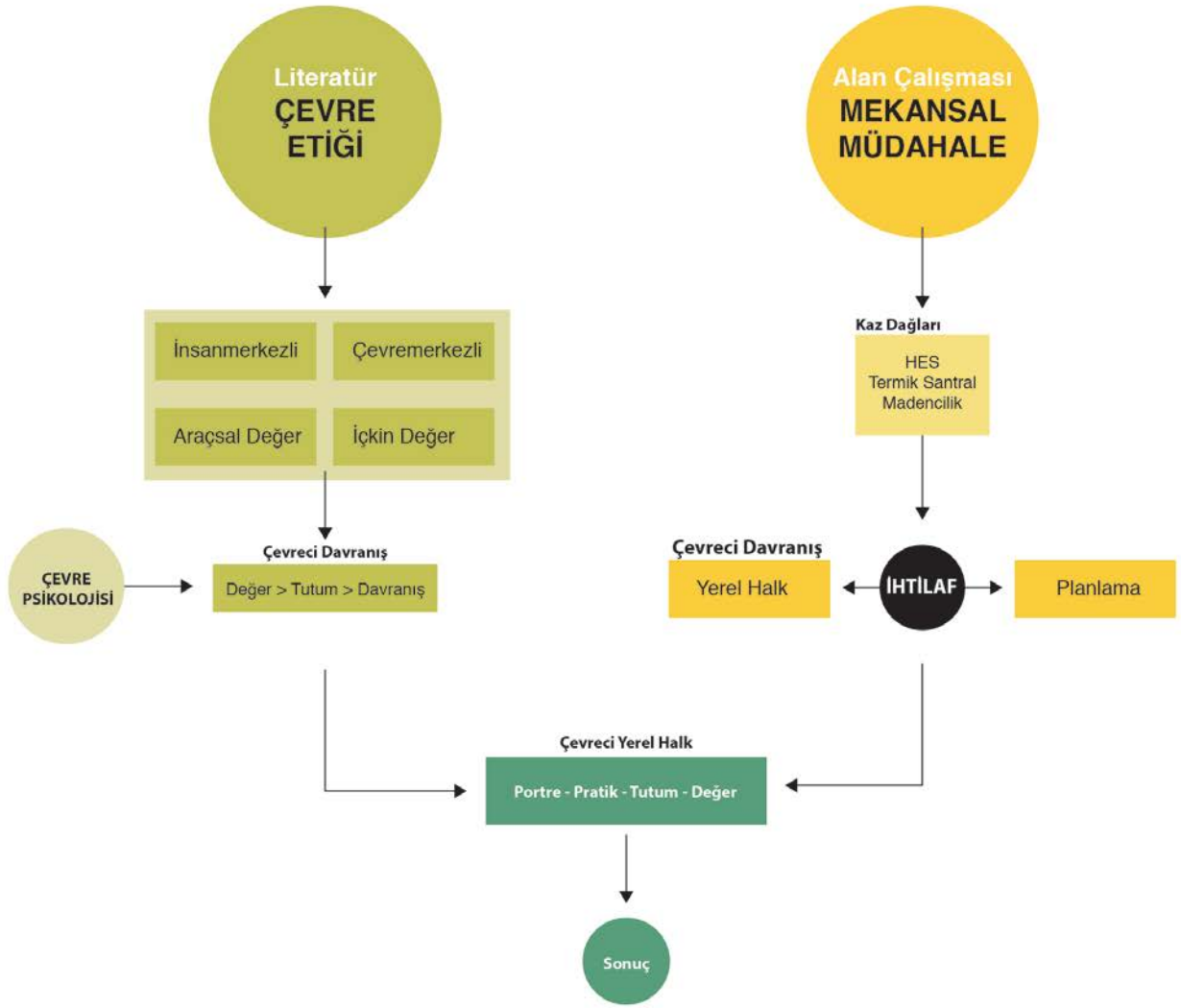

Şekil 1.1 : Scopus veritabanı sorguları.

Tezin 3. Bölümünde (Şekil 1.2). psikoloji branşında gelişen çevreci tutum ve davranışların değerlendirilmesine dayanan çevre psikolojisine odaklanılacaktır. Bu bölümde, temel olarak çevreci davranışların bencil, toplumsal özgeci ya da biyosferik gibi farklı tutumlardan kaynaklanabildiği ve tutumların nasıl davranışlar üretebileceği aktarılacaktır. Aynı zamanda, bu tez kapsamında doğrudan uygulanmamış olmakla birlikte mülakatların yapısına eklenen çevresel tutum ve değerleri ölçme araçları aktarılacaktır. Böylelikle, ihtilafların yorumlanmasında yararlanılan çevreci davranışların çevresel tutum ve değerlerle ilişkisi ortaya konacaktır.

4. bölüm (Şekil 1.1)., tezin alan çalışması ve bulgularına ayrılmıştır. Bu bölümde, Kaz Dağları ve yöresinde çevreci davranış göstermiş olan taraflarla yapılan derinlemesine mülakatların yapısı ve buradaki çevrecilerin portreleri ve pratikleri ile sergiledikleri tutum ve değerleri ortaya konulacaktır. Çevrecilerle yapılan mülakatlardaki bulgular, çevre etiği terminolojisine tercüme edilerek aktarılacaktır. Aynı zamanda, çevre literatürünün de yöredeki pratiğe ne ölçüde cevap verebildiği ve yöredeki çevresel değerler ve davranışların birbiriyle olan özgül ilişkisine değinilecektir.

5. bölümde, Kaz Dağları özelinde, doğal alanlara yapılan ya da yapılması planlanan mekânsal müdahalelere karşı yerel halk tarafından sergilenen çevreci davranışların, bahsi çevre literatüründeki ikilik ile ne ölçüde uyduğu tartışılacaktır. Özellikle, yöredeki davranışları ortaya çıkaran çevresel değerler, tutumlar ve çevreyle kurulan ilişki yorumlanarak benzer ihtilafların planlama süreçlerinde nasıl ele alınabileceğine dair önerilerde bulunulacaktır.

Şekil 1.2 : Tez kurgusu.

2. ÇEVRE RETORİĞİNİN ETİKTEKİ YERİ

Çevre etiği, etiğin sorularını insan ve insanlar arası ilişkilerden, insan dışındaki varlıkları kapsayacak şekilde genişletmiştir. Bu alandaki tartışmalar insanların doğal varlıklara karşı ahlaki bir sorumluluğu olduğunu varsaymakta ve bunun üzerine yapılandırmaktadır. Çevre etiği kuramları, insanların doğal çevrelerine karşı gerçekleştirdiği faaliyetleri yönlendirmesi gereken ahlak kurallarının neler olduğunu, hangi doğal varlıklara karşı ne tür sorumluluklar taşıdıklarını tartışır ve temellendirir (2006, Jardins).

Sanayi devriminin hız verdiği kaynak tüketimi ve çevre kirliliği; insanların, doğal çevrelerine karşı sorumluluklarını tartışmaya sebep olmuştur (Öğüt Erbil & İdeman, 2010). Çevreye dair etik tartışmaların öncülerinden biri olarak Leopold'u saymak mümkündür. Ölümünden sonra, 1949 yılında yayınlanan eserinde Leopold,

“İnsanın toprakla ya da üzerinde yetişen bitki ve hayvanlarla ilişkisini ele alan bir etik hala mevcut değildir... Aslında tarihin ekolojik açıdan yorumlanması insanın biyotik bir ekibin sadece bir üyesi olduğunu ortaya koymaktadır” (Şahin, 2004)

demektedir. Ancak, çevre etiğinin felsefenin bir alt disiplini olarak inşası; sanayi medeniyetinin, çevre kirliliği, doğal kaynakların hızla tükenmesi ve ekolojik dengesizlikleri beraberinde getirdiğinin fark edilmesiyle birlikte 1960'lar ve 1970'lerde gerçekleşmiştir (Yang, 2006). Yang (2006) aynı makalesinde bu dönemde çevre duyarlılığının yükselmesiyle ilgili Rachel Carson'un 1962 tarihli “Sessiz Bahar (Silent Spring), Roma Kulübü'nün 1972 tarihli “Ekonomik büyümenin sınırları” (Limits to growth) Raporu ve 1972 yılında Stochholm'da toplanan I. Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı'nı örnek göstermektedir. Yine Yang'a (2006) göre çevre etiğini felsefenin bir alt branşı olarak inşa eden öncü metinler arasında Richard Routley'in 1973 tarihli “yeni bir etiğe, çevre etiğine ihtiyaç var mı” (Is there a need for a new, environmental ethic?) adlı bildirisi (Routley, 1973), 1975 yılında yayınlanan Peter Singer'in “Hayvan Özgürleşmesi” (Animal Liberation) adlı kitabı, 1973 tarihli Arne Naess'in “Yüzeysel ve derinliğine uzun dönemli ekolojik hareket”

(The shallow and the deep, long-range ecology movement) adlı makalesi ile Holmes Rolston'un 1975 tarihli "Ekolojik etik var mı?" (Is there an ecological ethic?) çalışmaları sıralanabilir.

Çevre etiği aynı zamanda, 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkmış, çevreyle ilgili politik ve bilimsel tartışmalara koşut gelişmiş bir disiplindir. 1972 yılında Roma Kulübü'nün hazırlamış olduğu "Ekonomik Büyümenin Sınırları" (Limits to Growth) Raporu ekonomik büyümenin ve sanayi üretiminin mevcut şekliyle devam etmesi durumunda dünyanın doğal kaynaklarının tükenmeye mahkum olacağı bilimsel kestirimlerle ortaya konulmuştur (Meadows ve diğ.1978)

Bugüne kadar düzenlenen uluslararası çevre konferansları, sürdürülebilirlik, yeşil teknolojiler gibi kavramlar; esasen bu gidişata cevap olarak doğmuştur. Diğer taraftan bahsedilen bu cevapların, insanmerkezli çözümler olduğu ve çevre sorunlarına sebep olan aynı ahlaki sistemden kaynaklandığı, dolayısıyla, çevreye olan tutum ve davranışlarda hakiki bir değişime yol açmadığı yönünde de eleştirilmektedir (Şahin, 2004). Çevremerkezli yaklaşımlara göre mevcut gidişat, insanoğlunun çevresindeki doğal varlıkları yok ederek kendi sonunu getirdiği bir paradigmadır.

2.1 Çevre Etiğinde Ana Akımlar

Teknolojik gelişmelerle birlikte ekonomik büyümenin yarattığı çevre sorunlarının açıkça gözlenmeye ve bilimsel olarak raporlanmaya başlaması (Meadows, 1972) 1960'lar ve 1970'lerde felsefeyi de etkilemiştir (Jardins, 2006). Bu dönemde, felsefe adına yeni olan, insanın hayvanlara, diğer canlılara, doğal çevreye ve bir bütün olarak yerküreye karşı olan sorumluluklarının tartışmaya açılmış olmasıdır. Diğer bir ifadeyle düşünürlerin, insanların "insan olmayan varlıklara" karşı tutum ve davranışlarını sorgulamaya başlamış olmalarıdır.

Richard Routley 1973 yılında Varna'da düzenlenen Dünya Felsefe Kongresi'nde sunduğu bildiride, insan-merkezli batılı ahlak sistemini eleştirmiş ve "insan şovenizmi" olarak adlandırdığı hakim yaklaşımın insanlara doğa ve doğal alanlar üzerinde istediği etkinlikte bulunma özgürlüğü tanıdığını iddia etmiştir. Routley (1973), insanmerkezli bu bakış açısına göre kurgusal olarak dünya üzerinde kalacak "Son İnsan"ın (Mr. Last Man) çevresindeki tüm canlı varlıkları, bitkileri ve hayvanları ortadan kaldırmasını tartışır. Temel şovenist yaklaşıma göre, insanmerkezli bakış

açısında insan yaşamı devam etmeyeceğinden bu faaliyetin müsaade edilebilir olduğunu; ancak, bu davranışın çevre temelinde yanlış kabul edilmesi gerektiğini söyler. Aynı dönemde, kavramsal düzeyde cereyan eden felsefi tartışmalar popülerleşerek daha dar kapsamlı ama somut olan sonuçlar üretmiştir. Örneğin, vejetaryenlik kültürü, bu bağlamda 1970’lerde çevre etiği bağlamında başlayan tartışmalardan doğmuş ve pratik yaygınlık kazanmıştır.

Yine 1970’lerde, çevreye karşı tutum ve davranışlarda daha radikal değişiklikler öneren bir literatür de gelişmiştir. Naess (1973) yalnızca kirlilik ve kaynakların tükenmesine endişe duyan yaklaşımları sığ ekoloji olarak tanımlayıp “derin ekoloji” yaklaşımını önermiştir. Naes’e (1973) göre derin ekoloji, insanın etrafından yarar sağladığı bir ilişki ağı içinde düşünülmesinin reddedilmesi ve organizmaların kendi içsel ilişkileriyle değerlendirilmesidir. Bununla birlikte, Naess’in bu önerisinde, insanların diğer yaşam formlarıyla ilişkisini efendi-köle formatı yerine, simbiyotik ve ortak yaşam temelinde kurmasıyla daha derin bir haz alacağını iddia etmektedir. Kısaca, yaşam mücadelesinin bir arada yaşamak ve işbirliği yapmak şeklinde yorumlanmasıyla, esasen güçlü bir ekolojik yaklaşımın sergilenmiş olacağını iddia etmektedir. Naess çağdaşlarından daha etkin bir şekilde insan-doğa ilişkilerini felsefenin konusu yapmış ve dönemin en radikal cevaplarını vermeye başlamıştır.

Özetle çevre etiği, insanların bireysel olarak gündelik hayatlarından, kolektif olarak politik-ekonomik sistemin doğa üzerindeki tasarruflarına kadar uzanan bir alanda insan-çevre ilişkisini tartışmaya açmıştır. Temel eleştiri, insanoğlunun hayvanlardan bitkilere, doğal kaynaklardan ekosistemlere kadar çevresi üzerinde kurduğu tahakkümdür. Efendi-köle ya da şovenizm gibi sosyal bilimlerden devşirilen kavramlarla, tartışmanın politik ve ekonomik boyutuna da dikkat çekilmektedir.

Bu doğrultuda, çevre etiği literatürü temel olarak iki yaklaşım üzerinde şekillenmiştir. Bazı felsefeciler doğal çevreye karşı doğrudan sorumluluk taşınamayacağını iddia etmiş, doğal kaynakların korunması gibi yaklaşımları ise diğer insanların da bu kaynakları tüketme hakkına sahip olmasıyla temellendirmişlerdir. Burada bahsi geçen yaklaşım “insanmerkezli etik” olarak tanımlanmaktadır (2006, Jardins). Bu yaklaşımın zıddı olan yani insanmerkezli olmayan etik yaklaşımlar ise; genel olarak “çevremerkezli etik” (eco-centric ethic) ya da “insanmerkezli olmayan etik” (non-anthropocentric ethic) olarak adlandırılmaktadır. Bu yaklaşımlar, hayvanlar ve bitkiler

gibi, öteki doğal varlıklara da ahlaki bir statü tanımlamakta ve bunlar karşısında insanlığın ahlaki sorumluluğu olduğunu iddia etmektedir (Jardins, 2006).

2.1.1 İnsanmerkezli etik

İnsanmerkezli yaklaşım, insanlık tarihi boyunca, ama özellikle, sanayi devriminden sonra kaygı verici boyutlarda çevresel tahribatlara yol açacak sonuçlara sebep olmuştur. Bu yaklaşım, insanoğlunun uygulama ve düşünce sistemine hep hâkim olmuştur. Kabaca insanmerkezlilik, insan dışındaki doğal varlıkların insanların faydası ve iyiliği için (teknolojiden beslenme ihtiyacına kadar birçok alanda) araçsallaştırmasını ahlaki olarak sorunlu bulmamaktadır. Felsefi literatür açısından ise insanmerkezlilik, yalnızca insanın içkin bir değer taşıdığı, doğanın kendisi, kaynaklar, hayvanlar gibi diğer doğal nesnelerin ise insanların yararına olduğu ölçüde bir değere sahip olduğu anlamına gelmektedir. Bu yaklaşımda, etik sistemler üretmenin insani bir marifet olduğu vurgulanmaktadır. İnsanların birbiriyle olan ilişkilerini tartışan etik branşı gibi, çevre etiği de bu yaklaşıma göre insanmerkezli olarak ele alınmaktadır. Daha ayrıntılı bir ifade ile, her türlü etik sistemin ancak insanmerkezli olabileceği; zira yalnızca insanların ahlaki değer üretebilecek, formüle edebilecek ve tanımlayabilecek bilişsel kabiliyete sahip olduğu belirtilmektedir (Goralnik ve Nelson, 2012).

İnsanmerkezli yaklaşım, düşüncelerine pratik karşılıklar bulmak konusunda diğer karşıt yaklaşımlara göre daha başarılı bulunmaktadır. Bu yaklaşım, çevresel sorunlara hızlı ve etkin çözümler üretmektedir. Bu şekilde çözüm üretme kabiliyetini de insan kaynaklı sorunlara yine insanların teknik ve akli kabiliyetinin cevap verebileceği inancında temellenmektedir. Daha sade ve esnek bir terminolojiye sahip bu yaklaşım, her ne kadar Naess (2008) gibi çevremerkezci düşünürler tarafından “sığ” olarak değerlendirilse de; insanmerkezli dili daha yaygındır ve taraftar toplama yeteneği daha yüksektir. Bu yaklaşımın yaygınlığının önemli bir sebebi olarak pragmatizm gösterilebilir. Gündelik yaşamda karşılığını bulan, hızlı sonuç üreten politikalar, insanmerkezli yorumlardan köklenmektedirler. Bunun yanı sıra, insanmerkezli yaklaşımlar, eleştirilerle kendilerini yenilemiş ve yalnızca insanları kaale alan ham seviyedeki insan hâkimiyetini gevşetmiştir (Goralnik & Nelson, 2012) .

Örneğin, sürdürülebilir kalkınma paradigması, insanmerkezli yaklaşımdan kök alan ve taraftar toplama kabiliyeti yüksek olan güncel bir örnektir. Bruntland Raporu,

çevreye ilişkin kaygıların kalkınmanın yarattığı çevre tahribatı üzerinden değil, çevre tahribatının ekonomik kalkınmayı söndüreceği, ya da tersine çevirebilme olasılığı üzerine kurulması gerektiğini belirtmektedir ve böylece daha dengeli bir insan-çevre ilişkisi önermektedir (Brundtland, 1987; Esteva, 2004).

Çizelge 2.1 : Çevre felsefesinde ana akımlar (Goralnik & Nelson, 2012).

	Ne kaale alınır?	Önemli düşünürler	Bazı ilgi konuları
İnsan-merkezlilik	Yalnızca insanlar	Geleneksel etik: çoğu düşünür, insan yeteneklerinde hikmet arar ve bilişsel yeteneklerini baz alır: Aristoteles, Mill, Kant Modern etik: John Passmore, William Frankena, Kristen Shrader-Frechette, Don Marietta; ve pragmatistlerden Ben Minteer, Bryan Norton, Eugene Hargrove, Andrew Light gibi kamu ve kanun yapıcılar üzerinde daha etkin olan düşünürler	İnsanmerkezli yaklaşım sıklıkla çevresel krizlerin mesulü olarak eleştirilmektedir. Ahlakın yalnızca insanlar arasında mesele edilmesi ve diğer varlıkların ve sistemlerin insanlar için araçsal değer taşıması, diğer varlıklara karşı insanlara yararlı olduğu ölçüde ilgi görmesine yol açtığı belirtilmektedir. Daha incelikli insanmerkezcilik yaklaşımları, insanların ekolojik bağlamda tüm diğer varlık ve sistemlerle ilişkili olduğunu; bunun sonucunda, insanların kendi iyiliği için olan kararlarının kaçınılmaz şekilde diğer tüm çevresel unsurlarla ilişkili olduğunu iddia etmektedir.
Dar insan-merkezlilik	İnsanların soyutlandırılması		
Kapsayıcı insan-merkezlilik	Ekolojik bağlamda insanlar		

Dar insanmerkezcilik yaklaşımından farklılaşan pragmatist insanmerkezcilik yaklaşımları da aynı bağlamda ele alınabilir. Örneğin Light (2001), insanın soyutlandığı ya da ekolojik bağlamıyla insanı ele alan düşüncelerin de nihai olarak insanların faydasına yönelik fikirler ve politikalar üreteceğini ifade eder. Özetle, bu bağlamda değerlendirilen düşünürler, insanlar için iyi olanın ve hayatta kalmanın koşulunun çevreyle daha uyumlu bir ilişki kurmak olduğunu ileri sürerler. Bu

konudaki güncel bir örnek olarak ekosistem servisleri yaklaşımı gösterilebilir (MEA, 2005). Ekosistem servisleri yaklaşımı insanların ekolojik bağlamına vurgu yapmakla birlikte çevresel unsurlara atfettiği değer insanlara faydası üzerinden şekillenmektedir (MEA, 2005). Bu tür, insan-çevre ilişkisini pragmatizm bağlamında değerlendiren yaklaşımlar, hem kuramsal hem pratik boyutta dar bir insanmerkezli yaklaşımı reddetmektedir (Jax ve diğ., 2013). Çevresel pragmatizm, nesnelerin birbiriyle ilişkisini merkez alarak, değeri bu ilişkide bulmaya çalışmakta ve bir nevi “değerler ekolojisi” metaforu kullanarak bu ilişkinin kendisine değer atfetmektedir (Weston, 1985). Bu tür bir yaklaşım, yine de değeri doğal varlıkların kendi tekil iyiliklerine indirgeyen çevremerkezli içkin değer savunucularından (Jardins, 2006) ayrılarak ve işlevsel bir somut değer arayarak insanmerkezli bir yaklaşım sergilemektedir.

Son olarak, günümüzde insanmerkezli yorumların, insanların çevre üzerindeki tahribatı azalttığına şüphe yoktur. Ancak, insan-doğa ilişkisine dair hakim paradigmada radikal bir değişiklik bulunmamaktadır (Esteve, 2004). Güncel insanmerkezli literatürde, insanların doğal çevreyi ıslah etmesi ve koruması gerektiği savunulurken, insanın doğanın hamiliğine soyunmasını ve tahakkümünü reddetmemektedir (Goralnik & Nelson, 2012).

2.1.2 Çevremerkezli etik

Çevremerkezli etik, kaynakların tükenmesi, çevre kirliliği gibi semptomların aleniliği karşısında ortaya çıkan bir tepki ve bu probleme felsefi ve politik olarak cevap verme çabası olarak tanımlanmaktadır. Genel olarak, insanmerkezli yaklaşımları reddeden düşünürlerin esas saiki dünyayı biçimlendirmede insanoğlunun üstünlüğünün ve hakimiyetinin sorgulanmasıdır.

Çevremerkezli düşüncenin ortaya çıkışı ve felsefe literatürünü etkilemesi 1970’lerde olmuştur. Leopold’un 1949’da yayınlanan makalesi, insanların doğa üzerinde yarattığı tahribatı eleştirip yeni bir toprak etiğine ihtiyaç olduğunu söyleyerek, insanoğlunun doğa üzerindeki tahakkümüne erken tarihli romantik bir karşı çıkış gerçekleştirmiştir.

Aynı dönemde, Routley (1973) “Son İnsan” örneğinin sanayi toplumu ya da insan türü şeklinde de genişletilebileceğini söylemekte ve gök balinaların özel bir mal, bir et ve yağ kaynağı olarak değerlendirilmesi sonucu nesli tükenme noktasına gelene

kadar avlanılması durumunu, ahlaki bir sorumluluk örneği olarak göstermektedir. Routley, insan şovenizmi kavramıyla insanların çevreye karşı eylemlerinde yalnızca kendi türlerine değer verdiğini ve diğer varlıklara ahlaki bir değer atfetmediğini anlatmaktadır. Routley bu noktada, yeni bir etik ve çevre etiğine ihtiyaç olduğunu söylemektedir. Bunun kendine özgü prensipleri olan insan ve çevreyi iki ayrı sistem olarak ele alacağını; dolayısıyla, geleneksel etik modelinin dışında bir yaklaşıma ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedir. Bir diğer deyişle, ayrı sistemlerin içinde bulunan ve farklı nitelikleri olan canlıların ya da insan dışındaki varlıkların ilişkisini incelemesinden dolayı var olan batılı etik sistemin dışına çıkılması gerektiğini öne sürmektedir (Routley, 1973).

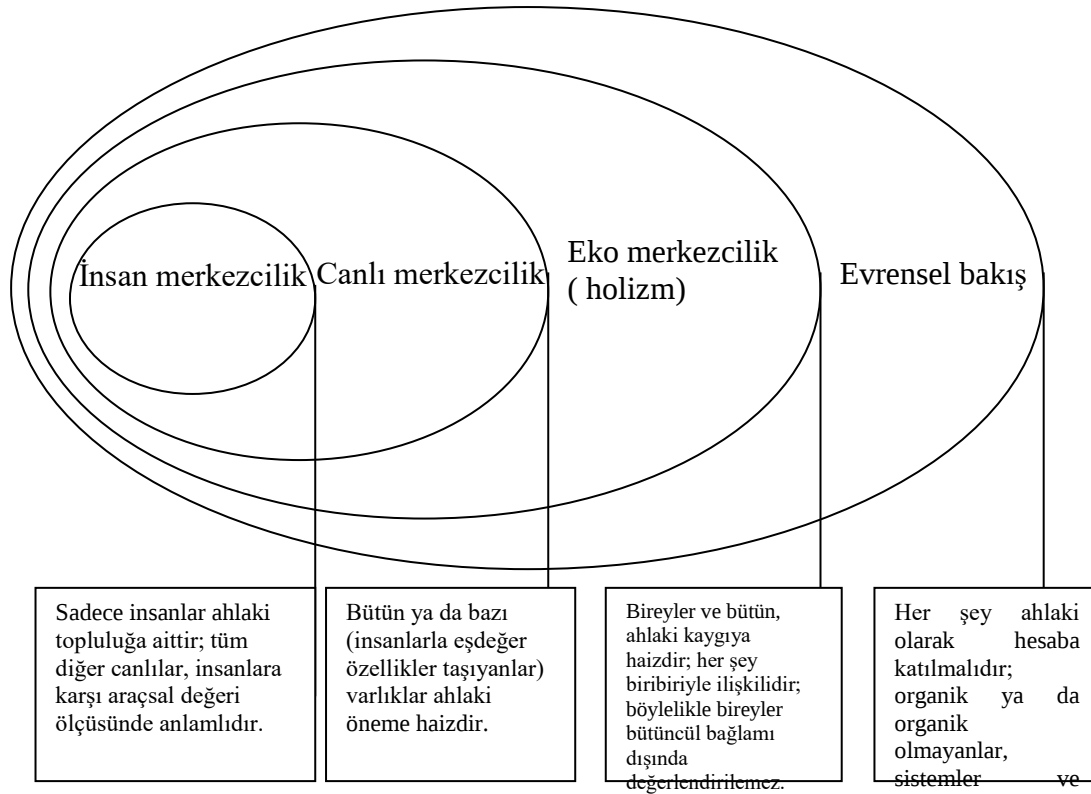
Çizelge 2.2 : Çevremerkezli felsefenin gelişimini takip etmek için yararlanılan kaynaklar.

Yıl	Yayın ve Yazarı	Temel Yaklaşım
1949	Toprak Etiği, Leopold	Doğal çevre üzerindeki insan tahakkümüne romantik bir karşı çıkış
1972	Büyümenin Sınırları, Roma Kulübü	Doğa üzerinde insan tahakkümünün yaratacağı sonuçlara karşı bilimsel bir analiz
1973	Çevre Etiği (İnsan Şovenizmi), Routley	İnsan-doğa ilişkisi üzerine felsefi tartışmalara bir davet
1974	Hayvan Özgürleşmesi, Singer	Hayvan hakları ve vejetaryenlik gibi pratik sonuçlar üreten görüşler
1973	Derin ekoloji, Naes	Doğa ile insan arasında tam bir bütünlük öneren görüş.
1981	Canlı merkezli etik, Taylor	Tüm canlı varlıklara yaşam hakkından dolayı değer atfeden yaklaşım

Singer, hayvanlara, insanların faydalanabileceği araçlar olarak davranılmasına karşı çıkarken, onların haz ve acı duyma yetileri olduğunu ve bu yetiler değerlendirildiği takdirde ahlaki önemseme çemberinin dışında tutulamayacağını belirtmektedir. Singer bu durumda hayvanlara karşı nasıl davranılacağına rehberlik etmesi için “eşitlik ilkesi”ni ortaya koyar (Singer, 2002).

Hayvan hakları hareketleri ve vejetaryen kültürün temel kaynaklarından olan Peter Singer'ın "Hayvan Özgürleşmesi" adlı kitabı, ahlaki ilgiyi insan ötesine taşımaya dair öncü yayınlardan biridir. Singer, Routley'in insan şovenizmi kavramına benzer şekilde, akli yeteneklerinin üstün olması sebebiyle insanın ait olduğu biyolojik türün, kendi çıkar ve faydası için diğer hayvan türlerinin çıkarlarına aykırı davranmasını "türçülük" olarak tanımlamaktadır (Singer, 2002). Bu sebeple Singer, insanların, hayvanlara yaptığı muameleyi, beyaz insanların siyahilere karşı tutumuna benzetir ve toplumda yaygın ve eleştirilen cinsiyetçi ya da milliyetçi tutumları hayvanlara karşı takınılan tutumu deşifre etmek için örnek göstermektedir (Singer, 2002). Hayvanları yemek, kürklerinden yararlanmak, üzerinde deneyler yapmak, ya da endüstriyel çiftlikler ile insanın takındığı türçü tutum için örnek gösterilebilir. Singer'a göre insanlar türçü yaklaşımı içselleştirilmiştir ve bunun objektif ayrımını yapmaları güçtür.

Çizelge 2.3 : Çevre fe"sefesinde temel görüşler (Goralnik & Nelson, 2012).

Çevre etiği kapsamında ortaya çıkmış en radikal görüşlerden biri de derin ekolojidir. Derin ekoloji düşüncesinin öncüsü Naess'in yaklaşımı üç özelliği ile tanımlanabilir. Bunlardan ilki, yerküre üzerindeki insan ve insan olmayan tüm canlı varlıkların kendilerine has içkin bir değere sahip oldukları önerisidir. İkincisi, ekolojik krizlerin

ya da çevre sorunlarının semptomlar üzerinden değil, insanların doğa ile olan ilişkileri üzerinden değerlendirilmesi gerektiğidir. Üçüncüsü ise, insanların doğa ile uyum içinde yaşayacağı ekolojik bilince ulaştığı ve etrafını saran yeryüzü-evren ile birlik oluşturduğu zaman çevreyi de koruyacağı kabulüdür (Biçki & Kaya, 2006).

Özetle, çevremerkezli etik öncelikle insanmerkezli yaklaşımlara tavır alarak kendini geliştirmektedir. İnsanın diğer canlılar ya da doğal varlıklar üzerindeki baskınlığını eleştirmektedir ve diğer doğal varlıkların da kendi varlıklarını sürdürmelerinin sorumluluğu insanlara atfetmektedir. Bu sorumluluğun kaynağı insanların “iyi”si ya da “fayda”sı değil; insan dışındaki varlıkların da kendilerine has bir değeri olduğunu kabul etmek gerektiği düşüncesi ile yakından ilişkilidir. Bu bağlamda, çevremerkezli yaklaşım insanın egemen olmadığı yeni bir insan-doğa ilişkisinin kurgulanması gerektiğini ileri sürmektedirler.

2.2 Çevre Etiğinde Değer Teorisi

Çevremerkezli ve insanmerkezli yaklaşımların kategorik ayrımını içermeyen daha geniş ve daha az radikal yorumların da olduğunu belirtmek gerekir. Dar bir insanmerkezcilikten, canlımerkezli yaklaşıma kadar uzanan bir skala sonlara doğru daha çevremerkezli görüşlere yaklaşmaktadır (Çizelge 2.2 ve Çizelge 2.3). İnsanmerkezli ve insanmerkezli olmayanlar arasında keskin bir ayrım yapmak her koşulda uygun görülmemektedir. Bu doğrultuda, farklı yaklaşımların insanların çevresine müdahalesini farklı seviyelerde hoş gördüğü ifade edilebilir.

Yine de karşılıklı uzun tartışmalara yol açan bu iki geleneğin felsefi argümanları belirgin farklılıklar içermektedir. Yukarıda da değinildiği gibi bu ayrım temel olarak değer kavramı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu açıdan değer kuramını ele almak ve buradaki kategorik ayrımlar üzerinden insanların tutum ve davranışlarını tanımlamak bu tez çalışması açısından esas alınmıştır.

Leopold açısından kendi önerilerinde yeni olan şey:

“toprağa duyulan sevgi, saygı, ve hayranlık olmasa da... Toprakla etik bir ilişki kurulabileceği fikridir. ... Ben felsefi anlamda bir değerden söz ediyorum” yönündeki görüşleridir ve modern insanı şu şekilde eleştirir: *“ modern insanın toprakla hiç bir hayat ilişkisi yok. Ona göre toprak şehirlerarasında kalan üzerinde ekinler yetiştiği bir alandan ibaret. Modern insanı alıp da bir günlüğüne bir toprak alana atsanız,*

eğer bu toprak alan ‘manzara’ seyredilebilecek ya da golf oynanabilecek bir alan değilse, burada ölesiye canı sıkılır. Eğer ki ekinler, tarım yerine hidroponik, yani topraksız bir şekilde yetişebilecek olsaydı, bu da modern insanın hoşuna giderdi” (Leopold, 2004).

Leopold’un erken tarihli bu çağrısı, günümüzde felsefi tartışmaların geldiği noktada naif ve saf bir terminoloji barındırmaktadır. Güncel literatür, modern insanın çevresiyle kurduğu ilişkiyi doğal varlıklara araçsal değer atfetmesi ve içkin değeri yalnızca kendisine, yalnızca insanlara atfedilmesi şeklinde kavramsallaştırmaktadır (Taylor, 2008).

Bir nesneyi değerli kılmak, o nesnenin bir değere layık ya da yaraşır olduğu anlamına gelmektedir (Jardins, 2006). Değer atfetmek, gündelik yaşantıda sıklıkla yapılan ve çevredeki birçok canlı ve cansız nesne ile ilişkileri, tutumları yönlendiren bir yöntemdir. Bir şeyi ya da kimseyi beğenip beğenmeme, sevip sevmeme, saygı duyup duymama yönündeki tutumlar, bu şey ve kimselerin tutumda bulunan açısından nasıl bir değeri olduğu ya da olup olmadığı ile ilgili kanaatleri sonucunda şekillenmektedir. Doğanın insanlar için araçsallığı kolaylıkla algılanan ve kabul edilen bir olgudur; ancak, içkin değer savunucularına göre bu ikisi birbirlerini dışlamadan doğal varlıklarda da bir arada bulunabilirler (Rolston, 2008)

Çevre etiği de, kavramsal çerçevede çevremizdeki canlı ya da cansız varlıklara karşı ahlaki sorumlulukları ya da pratik karşılığı olan tutum ve davranışları bu nesnelere atfedilen değer üzerinden temellendirmektedir. Çevre felsefesi bağlamında, bir doğal nesne olan X’e karşı saygı, huşu, hayranlık gibi tutumları aynı nesneye atfedilen içkin bir değer ya da diğer değer atfedilen nesnelere nazaran değerleri, iyilikleri ve ya yararları için geliştirilir (McShane, 2007).

Çevre etiğinde belirgin olarak iki farklı değer kavramsallaştırılmaktadır. Bu başlık altında çevre etiğinde yukarıda sözü geçen bu temel ayrıma değinilecektir. Çevre etiği terminolojisinde bu kavramlar içkin (intrinsic) ve araçsal (instrumental) değerdir. İnsan merkezli yaklaşımlar, insan dışındaki varlıkların ve daha geniş bir çerçeve olarak doğanın değerini, insanoğlunun, amaç, hedef ve çıkarları açısından sağladığı fayda üzerinden değerlendirmektedir. Bu bağlamda doğal varlıklara, insanlarla ilişkisi doğrultusunda bir araçsal değer atfedilmektedir. İnsanmerkezli olmayan yaklaşımlar ise, insanların diğer doğal varlıklarla kurduğu bu faydacı, çıkar temelli yani araçsal ilişkiyi eleştirmektedirler (Callicott, 2012). İnsanlar dışındaki doğal varlıkların da, acı

çekmek, canlı olmak, türlerin devamı ya da ekosistemler gibi farklı bağlamlarda temellendirilen içkin değerleri olduğu savunulmaktadır (Jardins, 2006). İçkin ve araçsal değer arasındaki farkı açıklamak için Rolston (Rolston, 2006) şu iki soruyu sormaktadır: “X ne için iyidir? ve “X’in iyisi nedir?”. İlk soru bir doğal varlığın araçsal değerini tanımlamayı amaçlamaktadır. Bu soruya verilecek cevap, konu olan doğal varlığın insanlar açısından nasıl bir fayda ya da işlevsellik taşıdığını ortaya koyacaktır. Öte yandan, ikinci soruya cevap vermek için, konu olan doğal varlığın insanlardan bağımsız olarak kendi içinde sahip olduğu niteliklere atıf yapılmakta ve bu sorunun cevabı ile içkin değer kavramına ulaşılmaktadır (Rolston, 2006).

2.1.1 Araçsal değer

Araçsal değer, bir varlığın diğer bir varlığa sağladığı pratik faydalar üzerinden tarif edilmektedir. Basit gözlemlerle araçsal değerın tanımlanması kolaylıkla yapılabilir. Doğal varlıklar insanlara mal, hizmet, bilgi ve çeşitli kolaylıklar sağlamaktadırlar: besin ham maddesi, enerji ham maddesi, iklim düzenleyicilik, su döngüsü, su ve hava filtrasyonu, estetik değerler, ilham, bilimsel gelişime katkı, ilaç -tıbbi faydalar gibi (MEA, 2005). Bir başka deyişle, insanın etrafındaki tüm nesneler işlevi açısından araçsal bir değere sahiptir (Callicott, 2010a). Araçsal ilişki insanların çevresindeki nesnelerle kurduğu doğrudan ilişki biçimidir ve dolayısıyla algılanması ya da ifade edilmesi içkin değere nazaran kolaydır.

Çizelge 2.4 : Ekonomik bir dille araçsal değer kategorileri (Callicott, 2012).

Mal	Doğa, gıda, yakıt, metaller ve mineraller gibi malların kaynağı olduğu için değerlidir.
Hizmet	Doğa, oksijen döngüsü, nitrojen filtrasyonu, polenleme, iklim düzenleme ve su biriktirme gibi hizmetler sağladığı için değerlidir.
Ruhsal-bedensel sağlık	Doğa, estetik bir deneyim sunması, ilhamın kaynağı olması gibi işlevleri yüzünden değerlidir.
Bilgi	Doğa, bilimsel çalışmaların nesnesi olduğu için değerlidir

Yukarıda ifade edilen araçsal değer kategorileri ekonomik dille çevremizdeki varlıkların insanmerkezli bir yaklaşımla nasıl değerlendirildiğini ifade etmektedir. Bu değer kategorileri farklı şekillerde de yorumlanabilmektedir. Binyıl Ekosistem

Değerlendirmesi Raporu (MEA, 2005) aynı yaklaşımla doğal çevrenin insanların refahına sağladığı hizmetler bağlamında bir sınıflandırma (Çizelge 2.5) yapmıştır (Jax ve diğ., 2013; Callicott, 2012).

Çizelge 2.5 : Ekosistem servisleri (MEA, 2005).

Ekosistem servisleri		Servislerin ilişkili olduğu refah bileşenleri	
Destekleyici servisler	Besin döngüsü, Toprak Formasyonu, Su döngüsü, birincil üretim	Güvenlik	Kişisel emniyet, kaynaklara erişimi güvence almak, afetlere karşı güvenlik
Kaynak sağlayan servisler	Gıda, Tatlı su, yakıt, biyolojik hammadde	İyi bir yaşamın temel materyalleri	Yeterli geçim kaynağı (kafi rızık), yeterli kalitede besin, barınak, mallara erişim
Düzenleyici servisler	İklim düzenleme, doğal afet kontrolü, su arıtımı,	Sağlık	Kuvvet, iyi hissetme, temiz havaya ve suya erişim
Kültürel servisler	Estetik değerler, manevi değerler, rekreasyon	Nitelikli sosyal ilişkiler	Sosyal uyum, karşılıklı saygı, başkalarına yardım hüneri

Yukarıda da belirtildiği gibi araçsal değer, Rolston'un "X ne için iyidir?" sorusuna verilen cevaplarla şekillenmektedir. Çevremerkezli yaklaşımların aksine insanmerkezli yaklaşımlar, içkin değer yalnızca insanlarda bulunduğunu ve doğal varlıkların insanlara hizmet ettiği ölçüde araçsal bir değere sahip olacağını savunmaktadır. Örneğin doğayı korumak, doğanın bu bahsi geçen araçsallığını devam için gereklidir. İnsanmerkezli yaklaşımda insan-doğa ilişkisi doğanın araçsal değeri üzerinden kurgulanmaktadır (Brennan & Lo, 2015).

2.1.2 İçkin değer

Doğal varlıklara yönelik insanmerkezli yaklaşımı reddedenlerin ortak noktası, insan dışındaki doğal varlıkların da insanlardan bağımsız olarak içkin değer şeklinde adlandırılan bir değere sahip olabileceği yönündeki argümandır (Brennan & Lo, 2015; Jardins, 2006; Callicott, 2012). Çevrenin içkin değeri olduğunu savunanlar,

insanmerkezli yaklaşımın doğayı yalnızca araçsal değeri üzerinden yorumladığı eleştirisini getirmektedirler. İçkin değer, kavramsal olarak daha komplikedir ve anlaşılma kabiliyeti araçsal değer kavramına göre düşüktür. İçkin değeri savunan kuramcılar, insanların doğal nesnelere araçsal niteliğinden bağımsız ve sadece var olmaları ile ilişkilendirilebilecek bir değerle bu kavramı temellendirmeye çalışmaktadırlar (Naes, 2008).

Bu doğrultuda, doğanın kendisinin, ya da doğal varlıkların bir kısmının içkin bir değere sahip olup olmadığı, çevre etiğinin en temel tartışmalarından biridir. Çünkü, doğanın içkin bir değeri olmaması durumunda insanmerkezli olmayan (non-anthropocentric) çevre etiği yaklaşımları bertaraf olacaktır (Callicott, 1995).

İnsanlar, bir türün üyesi olmanın ötesinde, tüm hayvanlar ve canlı ve cansız varlıklarla birlikte bir ekosistemin içinde hayatiyetlerini devam ettirmektedirler. İnsanların çevresiyle kurduğu araçsal ilişkiyi eleştiren düşünceler, bu noktada ekosistemin insanın kendi hayatiyetini devam ettirmesi için araçsal bir anlamının ötesinde, üyelerinin içselliklerinden daha öte sistematik bir değeri olduğuna dikkat çekmekte ve ekosistemin barındırdığı bitkiler ve hayvanlar ile zenginlik, güzellik, bütünlük ve dinamik denge sağlayan ve bu üyeler tarafından şekillenmiş daha üst düzeyde bir organizasyon olduğuna vurgu yapmaktadır (Rolston, 2008).

Değer kuramcıları farklı görüşler öne sürerek içkin değeri temellendirmektedirler. Böylelikle, değer içkinliğinin kavramsallaştırılmasında, farklı vurgular yapılmaktadır. Bu vurgular aşağıdaki şekilde özetlenebilir: (McShane, 1997)

1. Bir şeyin ahlaki karar almada taşıdığı belirgin rol
2. Bir şeyin önemsenmesi için anlamlı olacak ayırt edici yol
3. Bir şeyi değerli kılacak özellikler
4. Bir şeyi değerli kılan özelliklerin metafizik statüsü

İçkin değer bu çerçevede, çevre etiği literatüründe farklı şekillerde temellendirilmeye çalışılmaktadır. İnsan dışındaki varlıkların kendilerine has bir amaçları olup olmadığı sorgulanmaktadır. Doğal varlıklar yalnızca insanlara fayda sağlayan sistemlerin içinde var olmadıklarından, kendi aralarında da birbirlerine fayda ve zarar verdikleri araçsal bir düzen içinde bulunmaktadır. Eğer bir varlık başka birinin amacı için araçsal değere sahip ise, nihai bir amacın var olması gerektiğini ve bu nihai amacın her bir tekil varlığın içkin değere sahip olduğunu gösterdiğini söylemektedir (Brennan & Lo,

2015; Callicott, 2012; Callicott, 1995; Routley, 1973). Bu yaklaşım basit mantıksal bir çıkarım olarak değerlendirilebilir. İçkin değeri ispat çabaları mantıksal çıkarımlardan çok, olgulara dayanan yöntemlerle gerçekleşmektedir. Örneğin, çoğu insan doktorlar ya da öğretmenlerin yaptığı gibi yararlı işler yapmayı ister. Ancak, bu yararlılık durumları fiziksel rahatsızlıklar, yaş ya da hastalık sebebiyle ortadan kalkabilir. Böyle bir durumda insanların çevresine sunacağı bir katkı olmamasına rağmen geriye sahip olduğu bir değer kalmaktadır. İnsanların çevresiyle ilişki kurmamasına rağmen geriye kalan değeri, kendisinde bulunan içkin değer olarak tanımlanmaktadır (Callicott, 2010b).

Bir başka örnek, Singer'ın hayvanların özgürleşmesi yaklaşımında savunduğu eşitlik ilkesi, akli ya da zihinsel kapasitelerinin ötesinden, hayvanların acı çekme yetilerinin olması sebebiyle ortaya çıkmaktadır. Singer, insanlar tarafından hayvanların eşit derecede önemsenmesi gerektiğini yani hayvanlara karşı kendi çıkarları olduğunu göz önünde bulundurarak araçsallaştırmadan davranılması gerektiğini söylemektedir (Singer, 2002). Bu yaklaşıma göre acı ve haz kapasitesi olan tüm canlıların içkin değere sahip olduğu çıkarımı yapılabilecektir. Bu doğrultuda Singer, içkin değer atfettiği canlılar kategorisini dar tutarak, sinir sistemi gelişmemiş canlıların ve bitkilerin içkin değere sahip olmadığı sonucuna varmaktadır.

Hayvan özgürleşmesi hareketi çevre etiğinin kapsamını genişletmiştir. Ancak, insanlar ve hayvanlar yeryüzündeki canlılığın, ya da diğer bir deyişle biyokütlenin çok küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Bitkiler ya da tek hücreliler gibi farklı canlı formları ise dünyada canlı yaşamın büyük kısmına karşılık gelmektedir. Ekosistemler ve habitatlar tüm bu unsurların birbiriyle ilişkili olduğu dinamiklere sahiptirler. Bazı hayvanlar için verimli olan habitatlar, başka bazı hayvanlar ve canlı türleri için tehdit edici unsurlara sahip olabilmektedir (Callicott, 2010b). Bu düşünce doğrultusunda, bazı düşünürler hayvan özgürleşmesi hareketinin çizdiği sınırları eleştirerek içkin değeri tüm canlı varlıklara atfetmektedirler. Taylor (1981) da aynı doğrultuda bilincin var olup olmaması ötesinde, tüm canlı formlarının hayatta kalmak için bir tür gayretkeşlik içinde olduğunu söylemektedir. Bitkiler dahil tüm canlı formları dış etkenlere karşı tepki vermektedir. Besine yönelmek, çoğalmak, tehditlere karşı savunma mekanizmaları geliştirmek gibi var olma yeteneklerinin tamamının buna işaret ettiği belirtilmektedir. Dolayısıyla her canlının teleolojik merkezinin, canlının

kendisi olduğu, çünkü bu amacı gerçekleştirmek için çaba harcadıkları değerlendirilmektedir (Taylor, 2008).

İnsan dışındaki varlıkların da kendi iyilerini gerçekleştirmeye çalıştıklarının, dolayısıyla içsel değere sahip olduklarının hesaba katılması durumunda, ahlaki sorumlulukları olan varlıklar olarak insanların tutum ve davranışlarını bu doğrultuda yönlendirmesi gerektiği sonucuna varılabilecektir.

2.3 İnsanın Çevreyle İlişkisinin Etik Bağlamı

Çevre felsefesi dünyanın kendini tüketen gidişatından kaynaklanan sorulara bir cevap aramaktadır. Mevcut ekonomik sistem, doğal varlıkların insanların arzu ve ihtiyaçları için araçsallaştırıldığı batı felsefe geleneği üzerine kuruludur (Lockwood, 1999).

Bu yaklaşıma itiraz ederek ahlaki tutumu insanmerkezli olmayan bir tarzda temellendirmek, doğal çevreye karşı davranışların da insanmerkezli olmayan bir tarzda geliştirilmesine yol açacaktır. Bununla birlikte insanmerkezli yaklaşımı reddedenlerin en önemli kaynağı olarak değerlendirilebilecek içkin değer kavramı çeşitli eleştirilere de konu olmuştur. Bunlardan biri, içkin değer kavramının ayrıcalıklı kılınma durumuna dairdir. Morito ve Weston (aktaran: McShane, 2007) tarafından öne sürölen bu eleştiri genel olarak ilişkiselliğe vurgu yapmaktadır: Dünyaya bakıldığında her şeyin ilişki içinde ve birbirine bağlı olduğu gözlemlenmektedir. İnsanmerkezli yaklaşanlar, canlı bireylere bu konumlarından bağımsız içkin bir değer atfetmenin bu ilişkisellik durumunda tuhaf kaldığını öne sürerler. Özellikle çevre konuları ele alındığında, hem doğal dünyanın tekil öğelerinin birbirine bağlı olduğunu, ama değerlerinin bu ilişkisellikten bağımsız olamayacağı savunulur (Jardins, 2006). Bu eleştiri, değerlerin de insanla ve doğal varlıklar arasındaki değerinde bu ilişkisellik bağlamında olduğunu ve inançlar, tercihler ve simgesellikle birbirine bağlandığını öne sürmektedir (McShane, 2007). Bir nevi değerin kendi ekolojisi olduğu belirtilmektedir (Weston, 1985). Böylelikle, bireylere ya da sistemlere ait içkin bir değer reddedilerek tipik araçsal değer tanımı yapılamasa da, ilişkisellikten kaynaklanan ama içkin olduğu söylenemeyecek bir değerin varlığı önerilmektedir. Değerlerin kendi ekolojisini öne çıkarmanın ve içkin değerin ortadan kaldırılmasının çevreye dair kaygıları ve diğer canlı varlıklara karşı saygıyı meşrulaştırmasına yardımcı olacağı ileri sürölmektedir (Weston, 1985). Bu eleştiri,

araçsal değerin tartışıldığı bölümde değinilen çevresel pragmatizme zemin oluşturmaktadır.

Bir diğer eleştiri, içkin değere inanmanın metafizik bir dünya tasarladığı yönündedir. Özellikle Rolston'un ileri sürdüğü şekliyle değerin, doğa dışı bir nitelik taşıdığı ve doğal bağlamından koptuğu iddia edilmektedir. Bu eleştiri, değerin insan bilincinden önce var olmadığını öne sürmektedir (McShane, 1997). Bu yaklaşımda, bir doğal varlığın insan bilincinden önce var olduğunu söylemek ile, içkin değerinin var olduğunu söylemenin aynı şey olamayacağı belirtilmektedir. Doğal varlıkların içkin bir şekilde değere sahip olduğunu belirtmek için açık bir neden bulunmadığı ileri sürülmektedir (McShane, 1997).

Üçüncü eleştirel yorum, ilk eleştiri ile çakışmaktadır ve pragmatist bakış açısıyla bu kavramın içkin değer kavramının işlevsel olmadığını iddia etmektedir. Çevre tahribatına dair kaygıların yönlendirdiği çevreyi gözeten politikalar ve uygulamaları meşrulaştırmak için insanmerkezli olmayan kavramlara gerek olmadığını vurgulamaktadır. Bir diğer deyişle, çevre politikaları ya da pratik etik önerilerinin içkin değerle savunulduğu kadar, içkin olmayan değerle de savunulabileceğini iddia etmektedir. Bu savunma çevrenin ve tahribatının insan üzerindeki etkisiyle meşrulaştırılabileceğini ileri sürmektedir (McShane, 1997). Light'ın sahip olduğu bakış açısının da bu yönde olduğu belirtilmektedir: insanlar, doğal değerleri insan refahı ile ilişkili algılamaya daha yatkındır. Norton da aynı yönde içkin değer konusunda ısrar etmenin uygulayıcılar üzerinde etik konulara ilgisiz kalınmasına sebep olacağına dair çekincelerini belirtmektedir (McShane, 1997).

Yukarıda değinildiği üzere mevcut ekonomik yapı insanmerkezlidir ve doğal varlıkları araçsallaştırmak üzerine kuruludur. Yine yukarıda değinildiği gibi bu insanmerkezli yaklaşım doğal çevrenin de korunmasını içerecek şekilde son yarım yüzyılda evrilmiştir. Örneğin, hayatta kalmacılık olarak adlandırabilecek (Valdivielso, 2009) yaklaşıma göre çevresel değerlere dair ilgi; insanın bekası için gereklidir. 1987 tarihinde yayınlanan *Ortak Geleceğimiz* Raporu, daha adil ve güvenli bir dünya ile birlikte, doğa ile daha uyumlu sürdürülebilir bir ekonomik kalkınmanın insanların "refah"ını geliştireceğini belirtmiştir. Bu raporun çevre tahribatı kaygısı, ekonomik gelişmeyi köstekleme potansiyeli üzerinde temellendirilmekte ve "sürdürülebilir kalkınma" yolunu ekonomik büyümenin istikrarında bulmaktadır (Esteve, 2004). Bunun yanı sıra, yoğun kaynak tüketiminin sebebinin yoksulluğun

temel faktörü olarak izah etmektedir (BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, 1991).

Bu raporun yaklaşımı; tipik insan-merkezli yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Doğal varlıkların tüketilmesi ve tahribatına karşı verilen tepki; onların bir kaynak olarak var olmaya devam etmesinin ekonomik büyümeye ve insan refahının artırılmasına verdiği katkı üzerinden yorumlanmaktadır.

Örneğin, *Ortak Geleceğimiz* raporu, uluslararası ekonominin karlılığının şartı olarak, ekosistemlerin sürdürülebilirliği gösterilmektedir (BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, 1991). Bu yaklaşım insanın doğanın hamiliğine soyunduğu ve insan hakimiyetinin devam ettirilmesini temel alan bir içerik olduğunu söylemek mümkündür.

İnsan merkezli yaklaşımlar, insan dışındaki doğal varlıklara ve doğal çevreye araçsal değer atfederken yani onları insana faydası üzerinden değerlendirirken; diğer yandan, insanmerkezli yaklaşımı reddedenler, doğal çevre ve varlıkların kendi içkin değerlerinin insanoğlu tarafından içselleştirilmesi ve çevreye karşı tutum ve davranışları tüm doğal varlıklarla birlikte insanın da dâhil olduğu bir bütünlük içinde biçimlendirmesi gerektiğini savunmaktadırlar (Brennan & Lo, 2015).

Güncel çevreci yaklaşımlar, insanların özellikle sanayi devriminden bugüne çevresel varlıklara faydacı tutum benimsediklerini, çevreyi kaynak olarak algılayan bu yaklaşımın felsefi açıdan eleştirilmesi gerektiğini söylemektedir (Valdivielso, 2009). Sonuç olarak, insanların çevresel varlıklara atfettikleri değer, onların çevresiyle kurdukları ilişkilerindeki sorumluluklarını ve davranışlarını temellendirmek için kullanılmaktadır.

3. ÇEVRE PSİKOLOJİSİ LİTERATÜRÜNDE ÇEVREYE DUYARLI TUTUM VE DAVRANIŞLARIN GELİŞİMİ

Çevre etiği ve çevreci retorikğin yükselmesi ile birlikte, 1970’lerde çevre odaklı sosyal psikoloji çalışmaları da insanların tutumlarını toprak etiği ile ilişkisini yansıtmaya başlamıştır (Stern and Dietz, 1994). Bu alandaki çalışmalar, insanların çevreye dair tutumları ve insanlar dışındaki nesneleri nasıl değerlendirdiği ile ilgili konuları kapsamaktadır.

Çevre etiği bağlamında, doğanın kendi içinde olan içkin değerini tanımlanması, insanı ona karşı doğrudan sorumluluk ve görevlere sahip olması anlamına gelir (Rolston, 2008). İnsanlara sağladığı fayda bakımından kaynak olarak algılanan doğal varlıklar, doğal yapılar ya da doğal mekânlar, çevre etiği açısından kendi içkin değerleri ve devamlılıkları ile değerlendirilmektedir. Etik bağlamda, canlı ve cansız varlıklar, dolayısıyla, ekosistem, biyolojik çeşitlilik ve hayvanlara karşı olan tutum ve davranışların ölçülebilmesi tartışılmaya başlanmıştır.

İnsanlar, insan dışındaki diğer tüm canlılar arasında insanla en fazla benzerliği nedeniyle hayvanlara karşı ahlaki sorumluluk hissetmiştir. Zira, hayvanlar da insanlar gibi yemek yer, susar, üşür ya da hareket ederler (Jardins, 2006). Hayvanlar, insanların kendilerine karşı tutum ve davranışlarını, onların da yaşama hakkı olduğunu kabul ederek yönlendirdikleri varlıklardır.

Çevre etiği literatürü, hayvanları ve giderek genişleyerek mekânsal bağamları olan ekosistemleri ve yerkürenin kendisini ahlaki nesne olarak değerlendirmektedir. Çevremerkezli yaklaşımların ve 1970’lerden itibaren artan çevrecilik retorikğinin katkısı, insanların çevresindeki doğal varlıklara karşı davranış ve müdahalelerinin insanmerkezli ya da araçsal olmaktan uzaklaşıp etik sorumluluk ve görevlerinin de düzeyinin artmasına neden olduğunu ortaya koymuştur. Bu dönemden itibaren, çevrecilik odaklı sosyal psikoloji çalışmaları, tutum ve davranışların toprak etiği ile ilişkisini yansıtmaya başlamış, çevreye karşı tutumlar insanlar dışındaki nesnelere karşı atfedilen değerlerle ilişkiselliği bağlamında irdelenmiştir (Dunlap, 2008).

3.1 Değer Temelli Tutum ve Davranışların Oluşumu

Çevreye karşı olan tutum ve davranışlar sosyal psikoloji alanına dahil edildiğinde, çevre etiğinde geliştirilen insanmerkezli ve çevremerkezli öznelerin ölçülebilir kavramlara tercümesine ihtiyaç duyulmuştur.

1990’lardan itibaren psikoloji literatüründe çevreye karşı tutum ve davranışların değer yargıları ile ölçülebileceğine dair çalışmalar yapılmaya başlanmış ve değerlerin insan davranışları ile ilişkili olduğu ortaya konulmuştur (Stern ve Dietz, 1994; Stern ve diğ., 1999). Stern ve Dietz (1994) Çevre Felsefesi ve çevreci toplumsal hareketler retoriğinden yola çıkarak, çevre duyarlılığının 3 farklı değer atfedilen kategori üzerinden ele alındığını ileri sürmüşlerdir, bunlar:

- diğer insanları gözetten (altruistic) ve insanmerkezli tavrın geliştirildiği “diğer insanlar”,
- insan dışındaki doğal varlıkları gözetten (biospheric) ve çevremerkezli tavrın geliştirildiği “insan dışındaki varlıklar” ve
- yalnızca insanın kendisini gözetten (egoistic) ben merkezli tavrın geliştirildiği ve “birey” ile ilişkilendirildiği tutum kategorileridir.

Stern ve Dietz’in geliştirdiği teori, değerlerin insanlar tarafından çevresel bilgileri filtre gibi süzdüğü ve bunun sonucunda, bazı bilgileri dışlarken bazılarının tutumları oluşturmak açısından içselleştirildiği (Stern ve Dietz, 1994) savına dayanmaktadır. Bu teori bağlamında insanların çevreyle ilgili tutumlarının, kişilerin değer sistemlerinden kaynakladığı öne sürülmektedir.

Sonuç olarak Stern ve Dietz (1994)’in çalışmalarında baz olarak kullanılan kategoriler aşağıdaki gibi tanımlanabilir:

1. *Bencil (egoistic): İnsanların, çevrenin kendilerine doğrudan etkileri ya da çevreci eylemlere karşı tutumları daha çok çevresel koşulun maliyeti belirler. Bencil tutuma sahip insanlar, çevre koşulları kendilerine olumsuz bir etki doğuracağı zaman davranış üretirler. Bu pozisyonda, doğrudan kişinin kendisine yönelik bir tehdit algılanmaması ya da müdahalenin maliyetinin yüksek bulunması durumunda doğayı koruma konusunda olumlu tavır takınmayacaktır.*

2. *Toplumsal Özgecil (social altruistic): İnsanlar, çevresel bir olgu ile ilgili bir grup, toplum, ekosistem ya da tüm insanlık açısından fayda-maliyet ilişkisini gözeterek yargı üretir. Toplumsal özgecil tutuma sahip insanlar, çevresel koşulların tüm insanlara yönelik olumsuz sonuç üreteceği zaman davranış üretirler.*
3. *Biyosferik (biospheric): Biyosferik değer insanların çevresel olgularla ilgili ekosistem ya da tüm biyosfer ile ilgili fayda ya da maliyet ilişkisini gözeterek yargıda bulunur. Bu bağlamda kişiler, insan ve insan dışındaki canlıların tamamına ahlaki bir ilgi gösterir ve değer atfeder. Biyosferik tutuma sahip insanlar, çevresel koşullar ekolojik sistemlere ve diğer canlı türlerine yönelik olumsuz bir etki üreteceği zaman davranış geliştirirler.*

Stern ve Dietz (1994) tarafından geliştirilen değer temelli kurama istinaden yapılan çalışmalarda, insanların davranışlarının şekillenmesinde değer kendisiyle birlikte değer atfedilen nesne (Schultz, 2000) ve tarif edilen çevresel koşullarla nasıl ve ne derece (Dervişoğlu, Menzel, Soran, & Bögeholz, 2009) ilişkilendiğinin de etkileri olduğu tespit edilmiştir.

Schultz (2000) tarafından yapılan çalışma, Stern ve Dietz'in çalışmalarını doğrular niteliktedir. Bu çalışmaya göre; kişiler çevresel olguların olumsuz etkilerine yalnızca değer atfettikleri nesnelerin maruz kalması durumunda çevresel duyarlılığı geliştirmektedir. Bu noktada, insanların değer sistemleriyle beraber, değer atfettikleri nesnelerle kurdukları ilişkinin de, çevresel duyarlılıkta belirleyici bir rol oynadığı iddia edilmektedir. Örneğin; insanlar çevresel olgunun olumsuz etkisinden kendisinin etkilendiğini algılıyorsa bencil, çevresindeki insanların etkilendiğini algılıyorsa özgecil, diğer canlı varlıkların da etkilendiğini algılıyorsa biyosferik tutum geliştirmektedir (Schultz, 2000).

Schultz'un (2000) çalışmasına göre bencil olarak tanımlanan kişiler, kendilerini diğer insanlarla ya da doğal çevre ile ilişki içinde görmezken; özgecil tavır alanlar ise farklı seviyelerde kendilerinin toplumsal çevresine yansıyacak olumsuzlukları gözetmektedir. Biyosferik tutum içinde olanlar ise; kendilerini bir bütün olarak doğanın bir parçası olarak hissetmektedirler.

Bu doğrultuda, iki farklı kişinin çevreye karşı olan ilgisinin aynı seviyede olmakla birlikte farklı sebeplere dayanabileceği ve farklı davranış türlerine yol açabileceği

(Schultz, 2000) göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı şekilde, kendilerine tehdit olarak algılanacak bir çevresel olgu durumunda bencil insanlar, biyosferik olanlardan daha yüksek derecede bir duyarlılık geliştirebilmektedirler. İnsanların, çevresel olumsuz olgulara ve sonuçlarına (yangın, ölü hayvan, ekosistem tahribatı, kirlilik, gıda yoksunluğu) tanıklık etme derecesi; tavır geliştirmek konusunda önem taşımaktadır.

Schultz (2000) çalışmasında çevresel etkilere maruz kalan nesneleri şu şekilde sınıflandırmıştır:

Çizelge 3.1 : Çevresel etkilere maruz kalan nesnelere göre tutumlar (Schultz, 2000).

Biyosferik duyarlılığa işaret edenler:	Bencil duyarlılığa işaret edenler:	Özgecil duyarlılığa işaret edenler:
1. Hayvanlar	1. Kendi	1. Tüm insanlar
2. Bitkiler	2. Geleceği	2. Çocuklar
3. Deniz yaşamı	3. Hayat Tarzı	3. Çevredeki insanlar
4. Kuşlar	4. Sağlığı	4. Çocukları

Bu teori kapsamında bir diğer çalışma ise insanların çevresel olgulara karşı bulunduğu pozisyonunun tutum ve tavır geliştirmesinde önem taşıdığını ortaya koymaktadır (Dervişoğlu ve diğ., 2009). Bireylerin eğitim ve kültürel niteliklerinin, çevresel koşullar karşısında belli bir konumda bulunmalarını ve çevreye duyarlı hareketlerin içinde belli roller almalarına sebep olmaktadır. Dervişoğlu ve diğ. (2009)'nin yaptığı çalışmada, kişilerin yüklendiği sorumlulukların ve yetenek algılarının kişisel tutumlarının gelişmesinde doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, çevresel bilincin önem taşıdığı ileri sürülebilir. Çevreci tutumlar, kişilerin çevresel olgularla ilgili sorumluluk hissetmesi ve çözüm konusunda yetenek geliştirmiş olması ile yakından ilişkili bulunmaktadır.

3.2. Değer Temelli Tutum ve Davranışların Ölçülmesi

Psikoloji branşı bu doğrultuda çevreci davranışları şekillendiren değer kategorilerini ve tutumları ölçmek için çeşitli yöntemler geliştirmiştir (Markle, 2013; Dunlap ve diğ., 2010; Winter & Lockwood, 2004; Kaiser & Wilson, 2000) Bu bölümde, bunlardan en yaygın olarak kullanılan “Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği” ve doğal

alanlarla doğrudan ilişkili olduğu için “Doğal Alan Değeri Ölçeği” daha ayrıntılı olarak irdelenecektir.

3.2.1 Yeni çevresel paradigmanın gelişimi

Sosyal psikoloji ve çevre psikolojisi özelinde insanların çevreci tutum ve davranışlarını ölçmek için en yaygın şekilde kullanılan ölçek *Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği*'dir (NEP-New Ecological Paradigm Scale) (Dunlap, 2008). Bu format, Dunlap ve Van Liere tarafından çevresel duyarlılığın yükseldiği ancak hakim paradigmanın doğanın baskılanmasını içerdiği erken bir dönemde, 1978 yılında (Dunlap & Van Liere, 1978) geliştirilmiştir. Roma Kulübü'nün *Ekonomik Büyümenin Sınırları* ve Leopold'un *Toprak Etiği* çağrısının bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve insanmerkezciliğini reddederek gelişen çevre literatüründen faydalanmıştır (Dunlap, 2008). Özellikle 1990'lı yıllarda gelişen eleştiriler doğrultusunda revize edilmiştir (Dunlap ve diğ., 2000).

Bu ölçek 15 soruluk bir seti içermektedir. Bu sorular, çevreci dünya görüşünün temellendirildiği 5 alt kategoriyi temsil etmektedir. Bunlar büyümenin sınırlarının gerçekliği (1., 6. ve 11. sorular), insanmerkezliliğin reddi (2., 7. ve 12. sorular), doğanın dengesinin kırılganlığı (3., 8. ve 13. Sorular), istisnacılığın reddi (4., 9. ve 14. sorular) ve çevre krizi ihtimali (5., 10. ve 15. sorular) ile ilgilidir (Dunlap et al., 2000). Soru seti aşağıda verilmektedir;

1. *Dünyanın destekleyebileceği azami insan sayısına ulaşıyoruz.*
2. *İnsanların, doğayı kendi ihtiyaçlarına uygun şekilde değiştirme hakkı vardır.*
3. *İnsanlar doğaya müdahale ettiklerinde sıklıkla feci sonuçlar ortaya çıkar.*
4. *İnsanların becerileri dünyayı yaşanmaz hale getirmeyecek olmamızı garanti etmektedir.*
5. *İnsanlar doğayı ağır bir biçimde istismar etmektedir.*
6. *Eğer nasıl geliştireceğimizi öğrenirsek yerkürede kâfi miktarda doğal kaynak mevcuttur.*
7. *Hayvanlar ve bitkiler de en az insanlar kadar yaşama hakkına sahiptirler.*
8. *Doğanın dengesi modern sanayileşmiş toplumların etkileriyle başa çıkabilecek kadar güçlüdür.*

9. *Özel kabiliyetlerimize rağmen biz insanlar hâlâ doğanın kanunlarına tâbiyiz.*
10. *İnsanların karşı karşıya kaldığı sözde ekolojik kriz çok abartılmaktadır.*
11. *Dünya çok sınırlı sayıda odası ve kaynakları olan bir uzay gemisine benzemektedir.*
12. *İnsanlar, doğanın kendileri dışında kalan kısmına hükmetmek üzere yaratılmışlardır.*
13. *Doğanın dengesi çok kırılgandır ve kolayca bozulabilir.*
14. *İnsanlar, doğanın nasıl işlediği ve onu nasıl kontrol edebilecekleri bilgisine er ya da geç ulaşacaklardır.*
15. *Eğer işler şu an olduğu gibi devam ederse yakında büyük bir ekolojik felaketle karşılaşacağız.*

Bu ölçeğin Türkçe uygulaması ve çevremerkezci ile insanmerkezci yaklaşımları ölçen alt soru gruplarının (1, 3, 5, 7, 9, 11, 13 ve 15 numaralı sorular insanmerkezli; 2, 4, 6, 8, 10, 12 ve 14 numaralı sorular ise çevremerkezli yaklaşımı ifade eden sorulardır) faktör analizi yapılmış ve yapı uyumluluğu tespit edilmiştir (Aytaç ve Öngen, 2012). Böylelikle, bu soru seti bağlamının Türkçe versiyonu ve Türkiye örnekleminde uygulanabilirliği onaylanmıştır.

3.1.2 Doğal alan değeri ölçeği yaklaşımı

Bir diğer ölçek ise *Doğal Alan Değeri Ölçeği*'dir (NAVS - Natural Area Value Scale). Bu ölçeğin çıkış noktası Winter ve Lockwood (2004)'un doğal alanlara yönelik özel bir ölçüm yöntemi arayışıdır. Bu bağlamda, anlamlı bir ölçüm için çevreye dair yönelimlerin ölçülmesi hedeflenmekte ve açık bir şekilde ifade edilmesi zor olan içkin değer ile zıttı olan araçsal değer karşılaştırmalı sorgulamasını kapsamaması gerektiği önermektedir (Winter ve Lockwood, 2004). Bu amaçla önerilecek yöntemde insanların doğal çevreleri ile uyum içinde yaşaması gerektiği görüşünü benimsemesi ile doğal varlıkların içkin değerini de benimsemiş olması arasında yüksek bir ilişkisellik beklenmektedir (Lockwood, 1999).

Genel itibarıyla Doğal Alan Değer Ölçeği, 20 maddeden oluşan ve insanların çevreye karşı değer ve tutumlarını ekonomik kullanım ölçütlerine (kullanım ve kullanılmama durumu) göre sınavan bir soru setidir (Lockwood, 2004)

Alt Ölçek: İçkin Değer

1. *Doğanın değeri yalnızca insanların zihninde bulunur.*
2. *Doğal alanın sahip olabileceği tek değer, onun yapabileceği şeydir.*
3. *Bataklık gibi yerlerin bir değeri yoktur ve temizlenmelidir.*
4. *Doğal bir alanın çirkinliği o alanın bir değeri olmadığını gösterir.*
5. *Bir ekosistemin değeri sadece insanlara ne sağladığına bağlıdır.*
6. *Sadece insanların içkin/işsel değeri vardır ve bu kendi iyiliği için olan değerdir.*

Alt Ölçek: Kullanılmama

7. *Doğal alanlar insanların gelecek nesilleri için korunması gerektiğinden değerlidir.*
8. *El değmemiş doğal alanların kalmasını istiyorum.*
9. *Benim gördüğüm doğal alanları sonraki kuşakların görmeyecek olması beni endişelendiriyor.*
10. *Bugünkü yaşam standartlarımızı düşürmek anlamına gelse bile, gelecekteki insanlar için çevreyi korumalıyız.*
11. *Doğal alanlara gitmesem bile onları kitaplarda ve filmlerde izlemekten zevk alıyorum.*
12. *Ziyaret için güzel olmayan ama bereketli doğal yerlerin varlığından hoşnutum.*

Alt Ölçek: Rekreatyon Olmayan Kullanım

13. *Ormanlar insanlara ahşap ürünleri, iş ve gelir sağladığı için değerlidir.*
14. *Doğal alanların kendi kendilerine bir değeri olduğu fikri doğru olmakla birlikte insanların refahı bizim için birinci sıradadır.*
15. *Tüm hayvanların ve bitkilerin yaşamı kıymetlidir ve korunmaya layıktır ama insanların ihtiyaçları diğer tüm varlıklardan önemlidir.*
16. *Doğal çevre yerine sanayiye para harcarsak çocuklarımız daha iyi durumda olacaktır.*
17. *Yeni ilaçları hayvanlar üzerinden test etmek, insanlar üzerinde test etmekten daha iyidir.*
18. *Doğayı tahrip eden madencilik gibi sanayilerden hoşlanmıyorum; ancak, insanların varlığını sürdürmesi için bunlar gereklidir.*

Alt Ölçek: Rekreasyonel Kullanım

19. *Doğal alanları rekreasyon amaçlı kullandığımdan benim için değerlidir*
20. *Doğal alanlar korunmalıdır; zira, gelecekte rekreasyon amaçlı olarak oraları kullanabilirim.*

Literatürde, bu ölçeğin Türkçe dilinde uygulanmamak için geçerlilik testi yapılmamıştır. Bu tez kapsamında yapılan araştırmada katkı sağlamak amacıyla yalnızca içeriği ve yaklaşımı değerlendirilmiştir.

3.3 Çevreye Yönelik Tutum ve Davranışların Planlama Alanı İle Etkileşiminin Değerlendirilmesi

İnsanların geliştirdiği çevreci tutumlar farklı seviyelerde ve farklı etik değerlerin üzerine inşa edilerek şekillenmektedir. Birbirini zıtlayan değerler benzer tutumlar içinde yer alabildiği gibi, benzer değerlerin farklılaşan tutumlar geliştirmesi de olanaklı hale gelmektedir. Böylelikle, psikoloji literatürü teorik alanda mevcut olan insanmerkezli ve çevremerkezli ikiliğinin pratik karşılığını aynı netlikte olmayacağını ifade etmektedir.

Bu bağlamda, çevreyle ilgili ihtilafları yorumlarken mekânsal müdahalelerin yarattığı zarar ve fayda ilişkilerinin tartışılması önem taşımaktadır. Çevresel varlıkların içkin değerine atıf yapan korumacı tutuma sahip bireyler, canlı türü, ekosistem, habitat gibi farklı nesnelere karşı tutum ve davranışlarını değiştirebilmektedir. Bunun yanı sıra, çevresel varlıkların araçsal değerine atıf yapan bencil ve faydacı bireyler, kendileri, yakın toplumsal çevreleri, gelecek kuşaklar ya da toplum refahı gibi farklı nesnelere değer atfederek daha korumacı ya da tam tersi mekânsal müdahaleleri destekler tutumlar geliştirebilmektedirler.

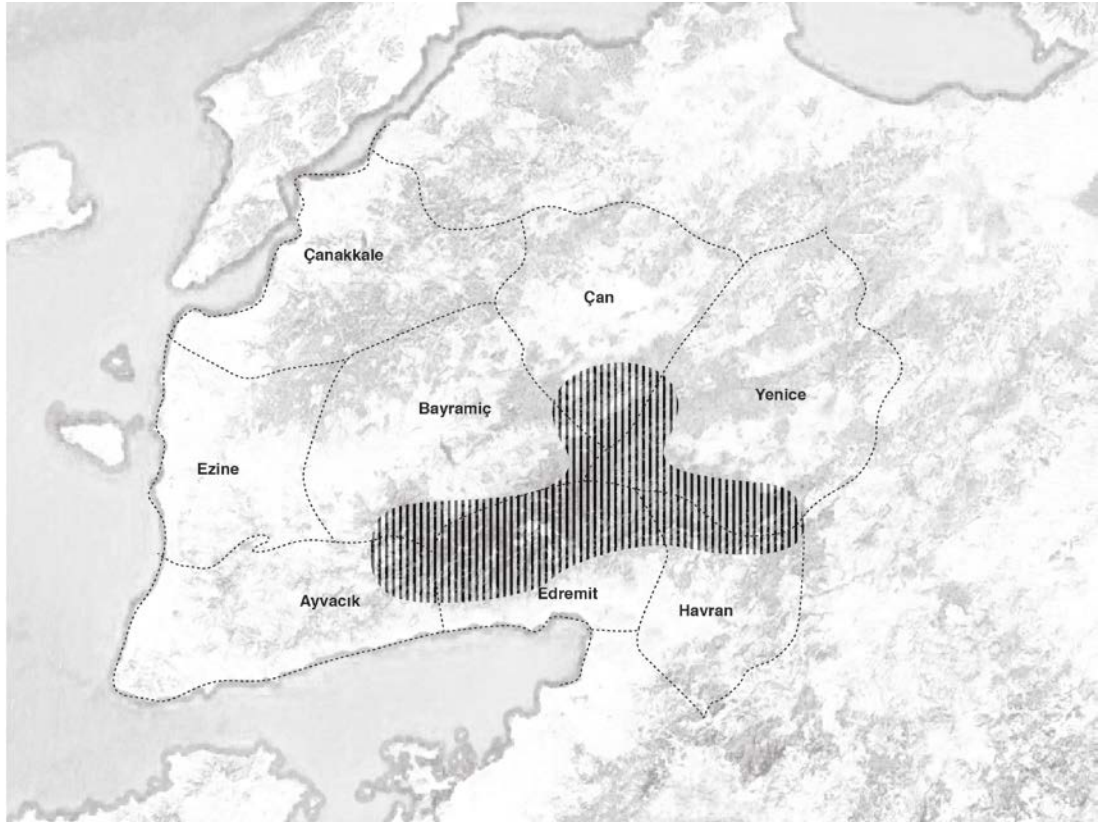
Planlama alanında geliştirilen çeşitli mekânsal uygulamalarda, doğal çevreyi ele alış biçimleri prensipte korumacı olmakla birlikte “kamu yararı” ilkesi bağlamında insanmerkezli araçsallaştırmanın yer aldığını öylemek mümkündür. Özellikle sürdürülebilirlik ilkesi bağlamındaki uygulamalar çevresel varlıkların devamlılığını ve çevresel unsurların ekonomik değerinin de ortaya çıkarılmasını hedeflemektedir. Dolayısıyla, hem yukarıda söz edilen teorik düzlemde hem de pratikte bu tür

müdahalelerin sonuçlarından farklı seviyelerde etkilenecek çevresel varlıklar ve toplumsal grupların birbiriyle ihtilafa düşme potansiyeli vardır.

Bu tez çalışması, Kaz Dağları ve yöresinde yerel halkın madencilik, termik santral ve enerji projelerine itirazlarıyla ortaya çıkan ihtilafları, yerel halkın çevreye atfettiği değerler ve çevreyle kurdukları ilişki üzerinden yorumlamayı hedeflemektedir. Bu amaçla, bu bölümde yer alan çevreye atfedilen değeri ölçmek için kullanılan farklı yöntemlerin içeriği ve yaklaşımı dikkate alınmıştır.

4. ALAN ÇALIŞMASI: KAZ DAĞLARI

Plancılar ve karar vericilerle yürütülen çalışmalar, bu tür projelerde doğal varlıkların ekonomik değerinin önceliklendirildiğini (Mahmutoğlu, 2009; Yücel, 2005) ve kararların çevrenin araçsal değeri üzerinden temellendirildiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, Mahmutoğlu (2009) ve Yücel (2005) 'in yaptığı araştırmalarda, genellikle planlama erkinin ekolojik bilincinin yüksek olduğu ve çevrenin korunmasına yönelik bir tavır da benimsemiş oldukları dikkat çekmektedir. Bu durum, yukarıda bahsedildiği üzere insanmerkezli yaklaşımın farklı seviyelerde pratik bulabildiğini göstermektedir.

Şekil 4.1 : Kaz Dağları ve Yöresi.

Kaz Dağları ve yöresinde (Şekil 4.1), bir planlama pratiği olarak termik santral, HES ve madencilik projeleri doğal alanlara yönelik bir tür mekânsal müdahale biçimi ortaya koymaktadır. Bu projeler ise yerel halk tarafından sıklıkla itirazlarla

karşılanmaktadır. Bu tez çalışmasının odaklandığı grup, bu tür projelere itiraz eden yerel halktır ve yerel halkın doğal çevreye atfettiği hangi değer ve tutumların itirazlarını şekillendirdiği ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Bu alandaki literatür takip edildiğinde, değer ve tutumların keskin insanmerkezli ve çevremerkezli yaklaşımlara denk düşen sınırları barındırmayabileceği kabul edilmiştir. Böylelikle, gündelik yaşantı ve yerel halkın çevreyle kurduğu özgün ilişkinin de tutum ve davranışlarda şekillendirici bir unsur taşıyıp taşımadığı sınıanmıştır.

Kaz Dağları özelinde, Çırpılar Termik Santral Projesi, altın madeni ve HES Projeleri hem yerel halkın ve hem de yöredeki çevreci inisiyatiflerin itiraz ve protestolarına neden olmuştur. Bu bağlamda, çevreci tutum aktif bir davranış biçimi olarak tezahür etmiştir. Kaz dağları ve yöresinde çevreyle ilgili ihtilafta aktif davranış göstermiş yerel halk ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinden 16 kişi ile derinlemesine mülakat yapılmış ve çevreci davranışlarını şekillendiren tutum ve değerler sisteminin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Bu yöredeki çevreciler farklı köylü, taşralı, kentli gibi farklı kültürel ve çiftçi, memur emekli gibi farklı ekonomik sınıflardan gelmektedirler. Aynı zamanda, söz konusu projelerin tarımsal arazi ya da ormanlık alanlar gibi farklı mekânsal bağlamlarda müdahalesi söz konusudur. Çevrecilerin tutum ve değerler sisteminin ortaya çıkarılabilmesi için, hem projelerin hem de çevrecilerin farklı nitelikleri yanı sıra tutum, değer ve davranışlarının geçirgenliği sebebiyle görüşmelerin derinlemesine mülakat şeklinde yapılması ve literatürden elde edilen bağlam çerçevesinde yorumlanarak değerlendirilmesi yöntem olarak tercih edilmiştir.

Bu çalışmayla, çevrecilerin davranışlarını biçimlendiren çevreye atfedilen değer ne olduğu ve doğal çevreyle pratik ilişkilerinin nasıl ortaya çıktığı sorularına cevap aranmıştır. Böylelikle, çevresel müdahalelerde ortaya çıkan ihtilaflı grupların çevreye atfettiği değerlerde de izdüşümlerinin olacağı hipotezi sorgulanmıştır.

4.1 Kaz Dağları ve Çevrecilerin Profilleri

Kaz Dağları, Edremit Körfezi'nin kuzeyinde ve Biga Yarımadası'nın güneyinde yer alan doğu-batı yönünde uzanan bir dağ kümesidir. Bu alan (Şekil 4.1) içinde, Kazdağı Milli Parkı bulunmaktadır. En yüksek noktası, 1774 metre yüksekliğinde, Bayramiç ve Edremit'in arasında yer alan Karataş Tepesi'dir.

Bu dağ silsilesinin yamaçlarında ortalama 300 metre rakımına kadar yerleşmiş köyler bulunmaktadır. Güney yamaçlarında bulunan köylerin temel tarımsal faaliyeti zeytincilik, kuzey yamaçlarında ise hakim tarımsal faaliyet meyveciliktir.

Kaz Dağları idari bakımdan güneyinde Çanakkale'nin Ayvacık, Balıkesir'in Edremit ve Havran ilçeleri, kuzeyinde ise Çanakkale'nin Bayramiç, Çan ve Yenice ilçe sınırlarında bulunmaktadır.

Yapılan mülakatlarda “Kaz Dağı” ya da “Kaz Dağları” için iki farklı coğrafi bağlam öne çıkmaktadır. Genel algı, batıda Ayvacık'tan doğuda Havran, kuzeyde Bayramiç'ten güneyde Edremit'e kadar uzanan bir coğrafi alandır. Bunun yanı sıra, daha çok STK yöneticileri tarafından Biga Yarımadası'nı kapsayan ve Balıkesir'e kadar uzanan “Kaz Dağları ve Yöresi” tanımı kullanılmaktadır.

Mülakatlar esnasında yörede en aktif olan çevreci STK'ların temsilcileri ile görüşülmüştür. Bu STK'lar Çanakkale'de bulunan ve daha çok Kaz Dağları'nın kuzeyindeki projeler ile ilgilenen İda Dayanışma Derneği, güneyindeki projelerle ilgilenen Kaz Dağı Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Derneği ile Güney Marmara Doğal ve Kültürel Çevreyi Koruma Derneği (GÜMÇED)'dir.

Şekil 4.2 : Köy Kahvesinde bilgilendirme toplantısı.

Yörede bulunan STK'lar genelde geniş bir üye tabanına sahip olmamakla birlikte etkin bir çekirdek kadroya ve geniş bir gönüllü potansiyeline sahiptir. Aynı zamanda, bu STK'lar hem yerel yöneticilerle iletişim halindedirler, hem de büyük şehirlerdeki

çevre örgütlerine kadar uzanan sosyal medya ağlarında etkindirler. Bunların yanı sıra, hukuki zeminde mücadele etme tecrübeleri ve becerileri yüksektir.

Yörede gerçekleşen projelere karşı itirazlar, çoğunlukla burada sözü geçen derneklerin yönetici ya da gönüllülerinin haberdar olması ile başlamaktadır.

İlçe merkezlerinde yaşayan ya da ilçe merkezleri ile ilişkileri daha güçlü olan dernek temsilcileri, belediye meclis kararları, bakanlık projeleri, ÇED raporları gibi süreçleri düzenli olarak takip etmektedirler. Daha önceki faaliyetlerden gelen dava açma ve örgütlenme gibi tecrübeleri ile hızlıca süreçlere müdahil olma becerisi göstermektedirler. İkinci aşama olarak, dernek temsilcileri, projelerin planlandığı kırsal alanlara gidip köy kahvelerini ve haneleri teker teker gezmek suretiyle bilgilendirme toplantıları gerçekleştirmektedir (Şekil 4.6). Çoğunlukla, dernekler ile köy muhtarları ya da yerel basın mensupları iletişim halindedir ve bu tür eylemlerin örgütlenmesinde bu ilişkiler etkin rol oynamaktadır.

4. 2 Görüşmelerin Yapısı

Kaz Dağları ve yöresinde 25 Ocak 2016 – 2 Şubat 2016 tarihleri arasında çevreci eylemlere katılmış 16 kişi ile derinlemesine mülakat yapılmıştır (Şekil 4.3) (Ek 1). Mülakat yapılan 16 kişinin farklı büyüklük ve nitelikte yerleşimlerde ikamet ediyor olması, farklı mesleklere sahip olması, farklı yaş ve cinsiyet gruplarından olması tercih edilmiştir.

Çizelge 4.1 : Mülakat gridinin bileşenleri.

PORTRE	PRATİK	TUTUM	DEĞER
• İkamet yeri • Yaş • Meslek • Kimlik	• Örgütlülük • Çevreci etkinlikler • Hayat tarzı • Gündelik yaşam • Üretim pratikleri	• Doğal, Mekânsal ve sosyal varlıklar algısı • Projelerin olumsuz sonuçları algısı • Ekolojik Bilinç • İnsan Müdahalesinin Sınırları	• Doğanın soyut ve somut değerleri

Farklı sosyal ve eğitim düzeylerinden kişilerin tutum ve değerlerinin ortaya çıkarılması hedeflendiği için; yapılandırılmış bir soru metni üretilmemiş yarı yapılandırılmış bir mülakat gridi oluşturulmuştur. Bu grid (Çizelge 4.1.)

görüşmecilerin kişisel bilgilerini içeren ikamet yeri, yaş, meslek ve kimlik gibi nitelikleri içeren (1) Portre; örgütlülük, hayat tarzı, gündelik yaşamı ve üretim pratikleri gibi nitelikleri içeren (2) Pratik; Doğal, mekânsal ve sosyal varlıkları algısı, projelerin olumsuz sonuçları algısı, ekolojik bilinç ve insan müdahalesinin sınırları gibi nitelikleri içeren (3) Tutum; Doğanın soyut ve somut değerleri, insanların sorumluluklarını nasıl temellendirdiği gibi nitelikleri içeren (4) Değer başlıklarını içermektedir. Bununla birlikte, görüşmeler sırasında Kaz Dağları'nı mekânsal olarak tarif etmeleri ve coğrafi algıları da sorgulanmıştır.

27 Ocak 2016 tarihinde Çırpılar Köyü yakınlarında projelendirilen bir Termik Santral Projesi'ne karşı İda Dayanışma Derneği tarafından örgütlenen bir günlük yerel halkı bilgilendirme, basın açıklaması ve protesto etkinliğine katılma ve yerinde gözlemleme fırsatına sahip olunmuştur (Şekil 4.2 ve Şekil 4.4). Bu gün boyunca, Yenice'ye bağlı Gündoğdu, Kovancı, Çırpılar ve Bayatlar köyleri ziyaret edilip köydeki haneler gezilmiş (bu çalışma özellikle kadınlar tarafından organize edilip kahveye gelmeyen kadınlar hedeflenmiştir) bilgilendirme çalışmaları ve köy kahvelerinde gerçekleşen toplantılar takip edilmiştir.

“İnsan doğanın belki de en önemsiz unsuru”

“Yaşamı sağlayan ne varsa onu savunmalı”

“Doğa bizi koruyorsa biz de onu korumalıyız”

“Hiçbir dağ benim gözümde Kaz Dağları kadar kıymetli değil”

“Tarım da zararlı ama maden kadar değil”

“İnsan da diğer doğal unsurlarla bir bütünün bir parçası”

“Biz doğaya niyaz ederiz”

“Allah doğayı tüm canlılar için yarattı”

“Doğanın kendini yenileme kapasitesi”

Şekil 4.3 : Yapılan mülakatlarda karşılaşılan söylemlerden örnekler.

*ikamet

*kimlik

*köken

Şekil 4.5 : Mülakat yapılan çevrecilerin portrelerine göre dağılımı.

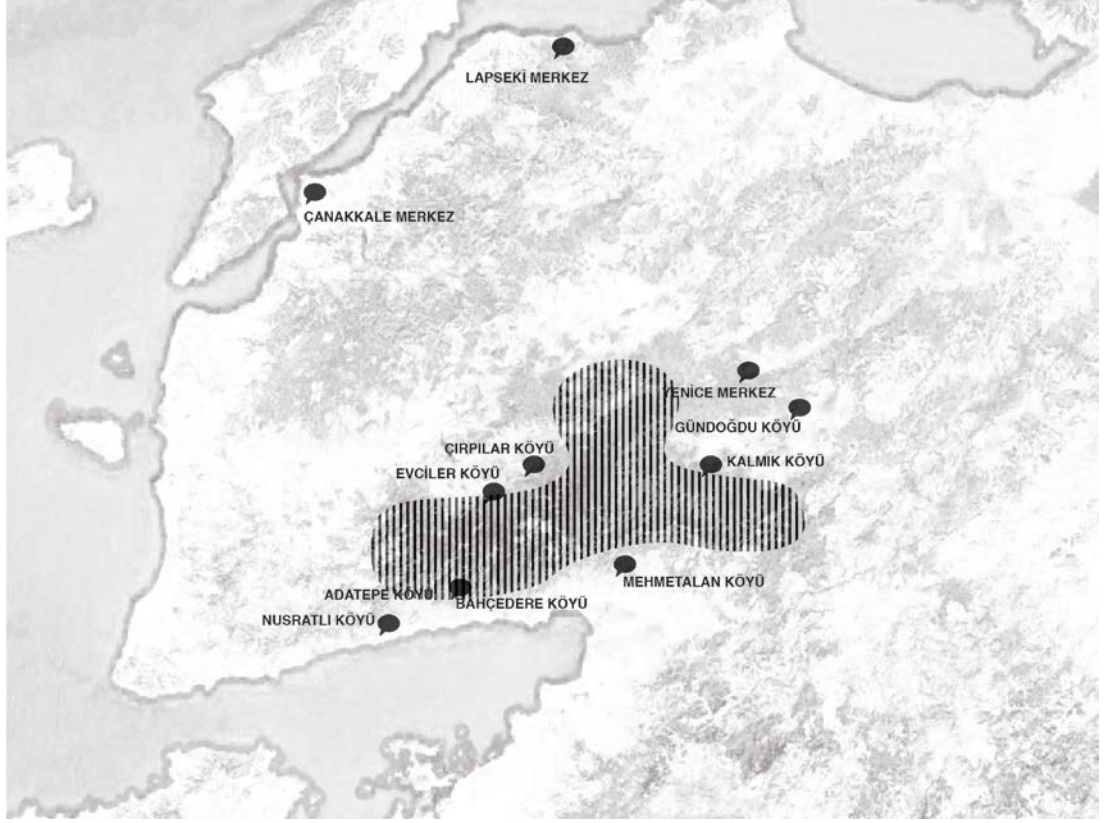
Görüşme yapılan kişilerin çoğu 20 ile 60 yaş arasındadır. 40 yaş üzerindekiilerin çevreci eylemlerde daha aktif olduğu gözlenmiştir. Görüşülen kişilerden yalnızca 3 tanesi doğrudan sadece tarımsal faaliyetler ile ilgilenmektedir. 7 tanesi ise farklı seviyelerde (köyde belli bir tarlaya sahip olup dönemsel olarak ilgilenmek, bahçe tarımı ya da permakültür yapmak gibi) tarımsal faaliyet içindedir. Köylü olanların genelde, birebir ilgilenmese bile dönemsel ürünlerini toplatıp satabildiği bir tarlaya sahip olduğu ve dolayısıyla farklı meslek kollarında çalışsa bile tarımsal faaliyetlerden soyutlanmadığı dikkat çekmektedir.

Şekil 4.6 : Evciler Köyü’nde görüşülen çevreci.

Görüşmeler boyunca, görüşme yapılan kişilerin kendilerini köylü mü kentli mi olarak tanımladığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Görüşme yapılan kişilerin 7 tanesi kendilerini köylü olarak tarif ederken, 6 tanesi taşralı olarak tarif etmektedir. Kendisini tam anlamıyla kentli olarak tanımlayabilen mevcut değildir (Şekil 4.5.).

Yörede yaşayanların kent tanımı İstanbul ya da İzmir ölçeğindeki şehirlere denk düşmektedir. Dolayısıyla, Çanakkale ölçeğinde bir kentteki yaşantı dahi görüşmecilerin kendilerini taşralı olarak tarif etmesine sebep olmaktadır. Taşralı tarifindeki önemli diğer bir unsur ise bu kişilerin kişisel geçmişlerindeki kırsal yaşantıya yapılan atıftır. Bununla birlikte, uzun süre kentlerde yaşamış, üniversite mezunu olan ancak, Çanakkale’ye ya da köyelerine yerleşmiş 3 kişi ile de görüşülmüştür. Bu kişiler için kentlilik, köylülük ve taşralılık dışında bir tanımlama geliştirmek uygun olacaktır. Bu kişiler sosyal ve kültürel açıdan kentli olmakla birlikte, gündelik pratiklerinde ve hayat tarzlarında bu ikisinin dışında bir konumda bulunmaktadır.

Şekil 4.7 : Mülakat yapılan yerleşimler.

tanesi doğma büyüme (5 tanesi eğitim ya da iş amaçlı başka şehirlerde geçici bir süre ikamet etmiştir.) yörenin yerlisi olup 6 tanesi başka kentlerden iş için ya da daha kırsal bir hayat tarzını tercih ettiği için bu yöreye gelip yerleşenlerdir. Bundan sonraki bölümlerde üzerinde durulacak olan tutum ve değerler en çok bu iki grup yani yerliler ile sonradan yerleşenler arasında farklılaşmaktadır (Şekil 4.5.) (Şekil 4.9).

Yöredeki STK'lara üyelik genelde ilçe merkezlerinde ikamet edenler ile köylere sonradan yerleşen kişiler arasında yaygındır. Taşralı ya da köylü olan yerliler genelde dönemsel olarak STK'ların organize ettiği etkinliklere katılmaktadır. Üye olmamakla birlikte STK'lar ile iletişim halindedirler. Yalnızca kendi bölgelerindeki projelere çevre illerdeki benzer çevreci protestolara destek amaçlı katılmışlardır.

Yerli köylü ve taşralılar daha çok köylerdeki bilgilendirme toplantılarına, imza kampanyalarına ve ilgilendikleri belli projelerle ilgili protestolara katılmaktadırlar. STK'larda aktif olanlar ise, bunların yanı sıra paneller ve eğitimler gibi etkinlikler düzenlemekte, diğer şehirlerdeki benzer kurum ve platformlarla iletişimi üstlenmekte ve itirazların hukuki süreçlerini organize ve takip etmektedirler. Köylerde ise özellikle muhtar konumuna sahip yerliler ise ön plana çıkmaktadır. Bu tür önder kişiler, hem

sosyal anlamda hem de tarım kooperatifi gibi farklı örgütler içinde aktifler. STK'lar ile ya da yöredeki kamu yöneticileri ile iletişimde öncülük yapabilmektedirler.

Şekil 4.8 : Çirpilar Köyü'nde yapılan basın açıklaması.

Yörede çevre eylemlerine aktif katılanların gündelik yaşamları da irdelenmiş ve çevreci tutumlarının gündelik pratiklerindeki karşılıkları tartışılmıştır. Görüşmecilerin tamamı atık yönetimi konusunda duyarlıdır. Mümkün olduğunda çöpleri ayırmaya ya da köylerde ise çevreye zarar vermeden atmaya özen göstermektedirler. Özellikle, doğaya çöp atma konusunda hassas oldukları belirtilmektedir. Gündelik yaşamda en çok dikkat çeken pratik çöplerle ilgilidir. Bununla birlikte, özellikle ilçe merkezinde yaşayanlar ile köylere sonradan yerleşenler enerji tüketimlerini minimize etmeye çalışmaktadırlar. Motorlu araç kullanmamaya çalışmak, enerji tasarruflu elektrikli ürünler kullanmak gibi örnekler öncelikle dile getirilmektedir. Bunlara ek olarak, doğal ya da organik beslenmek de dile getirilmiştir. Bu konudaki hassasiyetin de çevreci literatürün ya da bir nevi ekolojik bilincin etkisiyle geliştiği dikkat çekmektedir.

4.4 Çevrecilerin Tutum ve Değerleri

Yörede en az 2 sene aktif çevreci davranışı gösteren herkes, doğanın canlı cansız tüm unsurları ile bir tür dengede olduğu, doğanın unsurları arasında sistematik bir ilişkinin olduğu ve bu unsurların karşılıklı etkileşim halinde olduğu bilincine sahiptir. Çevreci hareketlerin içine yeni dahil olmuş kişilerde bu tutum daha zayıf iken, daha uzun süre aktif olanlarda daha vurguludur.

Yapılan görüşmelerde tutum ve davranışlar arasında yörenin yerlileri ile sonradan gelenleri arasında dikkat çeken bir fark vardır (Şekil 4.9). Örneğin, doğanın içindeki canlı ve cansız varlıklarla bir bütün olduğuna dair ifadeler (bio-sentrik) yalnızca sonradan gelenler arasında bulunmaktadır. Yerliler tarafından ise bu tür bir tanımlama yapılmazken daha çok pragmatik bir ifade olarak değerlendirilebilecek doğanın unsurları arasındaki denge ve bu dengenin kırılma riskinin orada yaşayan insanlar başta olmak üzere diğer canlılar üzerindeki olumsuz etkilerine vurgu yapılmaktadır.

Şekil 4.9 : Çevrecilerin portrelerine göre farklılaşan pratik, tutum ve değerleri.

Görüşmeler boyunca dikkat çeken bir diğer nokta ise, Kaz Dağları'na karşı duyulan hassasiyettir. Bu hassasiyet genelde Kaz Dağları'nın oksijen kaynağı olarak, endemik tür ya da ağaç varlığı olarak biricikliğine atıf yapmaktadır. Bu alanın özellikle bu tür

sebeplerle korunması gerektiği dile getirilmektedir. Görüşmecilerin özellikle yerli olanları, itiraz edilen projelerin örneğin “bozkır” gibi “daha değersiz doğal alanlar”da yapılmasını önerebilmektedir. Özellikle yerli kırsal nüfus, doğal alanlara karşı hiyerarşik bir değerlendirme içindedir. Öte yandan, bölgeye sonradan yerleşenler ve STK’larda aktif olanların ise her türlü doğal alanın kendine has değerleri ve sistemleri barındırdığına inandıkları ve bu değerler arasında bir hiyerarşi kurmakta zorlandıkları gözlenmektedir.

Yöredeki çevrecilerin tutumlarının daha kolay yorumlanabilmesi için ihtilaflı projelerin olumsuz etkilerindeki ya da zararlarındaki “nesne”nin nasıl tarif edildiği üzerinde durulmuştur. Yerlilerin tamamı öncelikli olumsuz etki olarak kırsal nüfusun ekonomik durumuna atıf yapmıştır. Projelere itiraz, öncelikle yöredeki başlıca tarımsal üretime zararı ve kırsal nüfusun gelirini olumsuz etkileyeceği görüşü çerçevesinde dillendirilmektedir. Yerli nüfusun projelere itiraz süreçlerine dahil olmasının birinci sebebi kendileri tarafından gerçekleştirilen tarımsal üretime olan zararlarına karşı korunma refleksidir. Özellikle, yerli kırsal nüfus, doğa ile güçlü bir nimet ilişkisi kurmuştur. Yerli kırsal nüfusun başlıca geçim kaynağı olan tarım, doğanın korunmasını elzem kılmaktadır. Dolayısıyla, yöredeki çevreci refleksin birinci unsurunun faydacı bir tutum olduğunu söylemek mümkündür. Bu tutum, zaman zaman bencil olmakla birlikte, çoğunlukla kendi yöresindeki insanları kaplayan daha özgecil bir tutum niteliği de göstermektedir.

Bununla birlikte yöredeki nüfus, kendi yaşantısını doğa ile iç içe, sağlıklı, huzurlu olarak tarif etmektedir. Kentsel yaşantı yöre insanı için güçlü bir antitez oluşturmakta ve kırsal yaşam özellikle yerli kırsal nüfus için doğal bir yaşam olarak tanımlanmaktadır. Projelere itirazın temellendirildiği bir diğer görüş de, bu hayat tarzını korumaya yöneliktir. Bu hayat tarzının devamlılığı da doğrudan doğal çevrenin korunmasını gerektiren bir görüş ortaya çıkarmaktadır. Projelerin, yöre insanı tarafından “sağlık” ve “huzur” gibi kavramlarla sıfatlandırılan hayat tarzlarına bir tehdit olarak algılanmasını da çevreyle kurulan faydacı bir ilişkinin sonucunda ortaya çıkan bir tutum olarak değerlendirmek mümkündür. Bu tutum da kısmen bencil olmakla birlikte genel itibarıyla yöredeki insanları kapsayan özgecil bir tutum kapsamında değerlendirilebilir.

Çevrecilerin tutumlarını temellendirdikleri bir diğer görüş, doğanın sonraki nesiller için temiz tutulması gerektiğidir. Yukarıda ifade edilen hayat tarzı ve sağlık gibi

temalar, doğayı bireysel olarak sahiplenmekten öte kendi aileleri, çocukları ve yöredeki tüm nüfus için dile getirilmektedir. Böylelikle burada sözü edilen faydacı tutumu bencil olarak değerlendirmenin yanı sıra; daha güçlü bir şekilde Kaz Dağları kapsamında özgecil olduğunu söylemek daha isabetli olacaktır.

Bunlara ilave olarak, doğanın kendisi hava, su ve toprağın kaynağı olarak tüm canlılara sunulan yaşamın kaynağı olarak tarif edilmektedir. Doğaya yapılacak her müdahalenin, doğanın barındırdığı dengeye zarar vereceğinden hareketle reddedilmesi gerektiğine inanılmaktadır. Ancak, daha biyosferik olan bu tür yorumlarda da doğanın araçsallaştırıldığı dikkat çekmektedir. Doğanın araçsal değerinden bağımsız olarak doğaya yapılacak müdahalelere kategorik bir itiraz baskın değildir.

Özetle yerli halk, öncelikle gelirlerine ve hayat tarzlarına doğrudan bir tehdit hissettiklerinde doğayı koruma adına bir davranış geliştirmektedir. Ayrıca Kaz Dağları'nın biricikliğine vurgu yapmaktadırlar. Sonradan gelenler ise, hayat tarzlarına ve doğanın bütüncül dengesine bir tehdit hissettiklerinde çevreci bir davranış geliştirmektedir. Doğrudan tarımsal faaliyet içinde bulunmayan bu grup için ekonomik gelir aleyhine bir tehdit geri planda kalmakla birlikte, çevreci davranışlarını temellendirirken kullandıkları bir argümandır.

Görüşülen kişilerin doğaya ya da onun unsuru olan canlı cansız varlıklara atfettiği değer ve kendilerinin onlara karşı sorumlulukları ayrıca sorgulanmıştır. “Doğanın korunması” açık bir dille temellendirilememekle birlikte, neredeyse bir dogma derecesinde içselleştirilmiştir. Bu dogma, doğa güzelliğinin kutsanması, doğanın Allah'ın yarattığı bir nesne olarak kutsanması ya da nimet kaynağı (besin, su, oksijen, gelir) olarak kutsanması ile ilişkilidir. Tüm bu temaları araçsal değer kategorilerinde değerlendirmek gerekmektedir. Bununla birlikte, insanların doğadan daha üstün olmadığı ve doğayı değiştirmeye hakkı olmadığı da hem yerli hem de sonradan yerleşenler tarafından dile getirilmektedir. İnsanların doğa karşısında üstünlüğünü ve insanmerkezli görüşü reddeden bir davranış biçiminden söz etmek mümkündür. Bu noktada belirtmek gerekir ki, yörede yaşayanların tarımsal faaliyetler gibi doğaya müdahalesi kendileri tarafından, kentsel alanlarda ya da termik santral ve madencilik gibi projeler bünyesinde gerçekleşen müdahalelerle kıyaslanarak zararsız ve makul olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, yöredeki çevreciler tarafından doğaya araçsal bir değer atfedilmekle birlikte, salt insanmerkezli bir yaklaşım da reddedilmektedir. Yöredeki çevrecilerin yaklaşımını kapsayıcı insanmerkezcilik olarak değerlendirmek mümkündür. Yörede ister sonradan gelsin, ister yerlisi olsun “doğa ile uyumlu” bir yaşam kaygısı hakimdir ve çevreci itirazların bir sebebi de bu hayat tarzını korumayı amaçlamasıdır. Özellikle yerli yöre halkı için ekonomik gelir kaynağı olarak doğa algısı baskındır. Bu bağlamda, doğanın korunması gerekliliği içselleştirilmiş ve çevreci davranışın kaynağı haline gelmiştir.

5. SONUÇ

Genel bir ifade ile çevreci literatür 19. yy'ın ikinci yarısında, insanların doğal alanları kendilerini yenileme kapasitesini engelleyecek düzeyde tahrip etmesine itiraz üzerine doğmuştur. Bu soruna cevaben, insanların doğayı kendi iç dengesini bozmayacak şekilde kullanabilir kılacak teorik ve bilimsel gelişmeler yaşanmıştır. İnsanların doğa üzerindeki dönüştürücü ve tahrip edici gücü eleştirilmiş ve bu bağlamda insanmerkezcilik reddedilmiş bunun karşılığında çevremerkezci yaklaşımlar önerilmiştir.

Çevremerkezli yaklaşımları savunan düşünürler doğayı kirlilikten korumak, nesli tükenmekte olan türleri esirgemek, ya da doğal ekosistemlerin bütünlüğünü sürdürmek gibi diğer canlılara karşı olan sorumluluğun kaynağı olarak onların içkin değerini yani diğer canlıların da kendi refahlarını (well-being) kendi içlerinde bir amaç (an end in itself) olarak değerlendirerek temellendirmektedir (P. W. Taylor, 1981). İnsanmerkezli yaklaşımlar ise bu tarz sorumlulukları, kaynaklardan daha uzun süre faydalanmak ve gelecek nesillere aktarabilmek gibi araçsal ifadelerle temellendirmektedirler (Callicott, 2012).

Bununla birlikte, hem insanmerkezli, hem de insanmerkezli olmayan bakış açıları, insanların doğal çevrelerine karşı sorumlulukları olduğunu kabul etmektedir. Kaynakların verimli kullanılması, ormanların korunması gibi düşünceler her iki yaklaşımda da pratik karşılığa sahiptir. Doğayı korumayı öneren çevreci yaklaşımlar ise, her zaman çevremerkezci değildir. İnsan merkezci yaklaşımlar da doğanın insanlara sağladığı faydanın devamlılığı adına doğanın korunması gerektiği iddiasında olabilmektedir. Çevreci literatür kapsamında insanmerkezli ve çevremerkezli yaklaşım ikiliği takip edilebilmekle birlikte bu ikisi arasındaki sınırı net bir şekilde çizmek her zaman mümkün olmamaktadır. Her iki yaklaşımın pratiği zaman zaman benzeşmekte, ancak felsefi argümanları farklılaşmaktadır.

Çevre etiği literatüründe, bu ikilik kendisini değer teorisi bağlamında tekrarlamaktadır. Çevremerkezli yaklaşımlar, çevreci pratikleri doğanın araçsal

değerini inkar ederek ve doğanın içkin değerine atıf yaparak temellendirirken, insanmerkezli yaklaşımlar, insan-doğa ilişkisinde insanın bir özne olarak göz ardı edilemeyeceğini ve doğanın araçsal değerinden bağımsız bir insani pratiğin mümkün olamayacağını iddia etmektedir.

Kaz Dağlar'ı özelinde yapılan alan araştırmasında, bu ikiliğin sınırının kesin çizgilerle çizilemeyeceği; bununla birlikte yerel halkın doğa ile ilişkisinin doğaya atfettiği değerleri şekillendirdiği ortaya çıkmıştır. Kaz Dağları'nın sahne olduğu termik santral, HES ya da madencilik projeleri, uygulayıcılar tarafından kalkıncı ve yararcı argümanlarla desteklenmektedir. Bu tez kapsamında, yerel halkın bu projelere itirazları değerlendirilmiş analiz edilmiştir. Yerel halkın itirazları faydacı ilişkiyi inkar etmemekle birlikte, insanın doğaya müdahalesinde insanmerkezci dominasyonu reddeden ve daha dengeli bir müdahale pratiğini talep eden içeriktedir. Böylelikle, yerel halk tarafından gelen itirazların, çevre literatürün dikkat çeken insanmerkezli-çevremerkezli ikiliğinin barındırdığı esneklikle örtüştüğü ortaya çıkmaktadır. Yerel halk ile planlama erkini temsil eden kurum, kişiler ya da yatırımcıların çevreye atfettiği değerler arasında kategorik bir farklılıktan söz etmek mümkün olmamaktadır. Bununla birlikte, yerel halkın çevreyle kurduğu pratik ilişki ve bunun sonucunda atfettiği değerler, bu ikiliğin esnekliği içinde insanmerkezli yaklaşımları reddetmeye yol açmaktadır. Bu iki kesimin çevre ile kurduğu pratik ilişkilerinin tutum ve davranışların farklılaşmasında daha ayırt edici bir rol oynadığını belirtmek mümkündür.

Şekil 5.1 : Arazi çalışması sonucunda ulaşılan 8 temel sonuç.

Bu tez kapsamında yapılan çalışma sonucunda, çevrecilerin kendi profilleri ve bu profillerine göre farklılaşan tutum ve değerleri ile doğal alanlar ve Kaz Dağları ile var olan ilişkilerinin şekillendirdiği kendilerine özgü terminoloji dikkat çekicidir.

Aşağıda toplam 8 madde (Şekil 5.1) halinde yerel halkın davranışları, mekânsal müdahalelere yaklaşımları ile benzer planlama pratikleri için ihtilafların önüne geçecek öneriler özetlenmiştir.

1. Kaz Dağları ve yöresinde çevreci itirazlarda bulunanlar arasında pratikleri, tutum ve değerleri farklılaşan iki ana gruptan söz etmek mümkündür. Bu iki grup yörenin yerlileri ile sonradan bu bölgeye yerleşenlerdir.

Yerlilerin çoğu çiftçidir ya da tarımsal faaliyetlerden tam anlamıyla kopmamıştır. Sonradan yerleşenlerin geçim kaynağı ise doğrudan tarım değildir. Bu grup ücretli çalışan ya da emeklilerden oluşmaktadır. İçinde bulundukları tarımsal faaliyet, hobi seviyesindedir.

Yerliler, kırsal yaşantıya doğallık atfetmekte ve bu yaşam biçimi dahilindeki pratiklerini çevreci kabul etmektedir. Bununla birlikte sonradan yerleşenler, bir nevi doğal ve daha az tüketime dayanan bir yaşam biçimi arayışı ile bölgeye yerleşmişlerdir.

Yerliler, derneklere doğrudan üye olmamakta etkinlik bazlı katılım sergilemekte ya da gönüllü inisiyatif almaktadır. Dernek aktiviteleri çoğunlukla sonradan yerleşenler tarafından yürütülmektedir.

Yerlilerin hem kırsal yaşantıları hem de tarım pratikleri sebebiyle çevre ile kurdukları ilişkiyi objektif bir şekilde değerlendiremedikleri gözlenmiştir. Örneğin, tarımsal faaliyetin kendisi her koşulda doğal bir pratik olarak kabul edilmektedir ve doğa ile kurulan nimet ilişkisi baskındır. Bununla birlikte, sonradan yerleşenler insan-doğa ilişkisine dair objektif yorumlar getirebilmektedir. Gündelik pratiklerinin ve tarımsal üretimin çevresel etkilerini değerlendirmektedirler. Bu grubun tarımsal faaliyetlerini ve gündelik yaşamlarını doğaya uyumlu hale getirme kaygıları vardır. Oysa, yerel ve kırsal çevreciler, tarafından kendi gündelik pratikleri büyük ölçüde doğal kabul edilmektedir.

Bir diğer önemli farklılaşma da yerlilerin Kaz Dağları'na atfettiği özel değerdir. Çoğu zaman Kaz Dağları, örneğin bir bozkırdan daha değerli sayılmakta ve itirazlar bu bağlamda temellendirilmektedir. Bununla birlikte

sonradan gelenler farklı doğal alanlar arasında değer hiyerarşisi kurmaktan kaçınmakta ve eş değer atfetmektedirler. Bu konuda ekolojik bilincin sonradan gelenlerde daha yüksek olmasının da etkisi olduğu göz ardı edilmemelidir.

2. Doğa ile iç içe, sağlıklı ve huzurlu bir hayat tarzını koruma sıkça dile getirilen ve doğayı tahrip etme potansiyeli olan müdahalelere karşı kullanılan bir argümandır. Diğer bir argüman da, doğanın farklı unsurlarının işlevsel bütünlüğüne atıf yapan doğanın dengesi ya da ekosistem algısıdır. Bu dengenin bozulmasının olumsuz sonuçlarının doğrudan hayat tarzına ve tarımsal üretime etkileri görüş birliği olan bir argümandır. Bu argümanlar çevreci bir yaklaşımı içermekle birlikte, doğa ile kurulan araçsal bir ilişkiye de işaret etmektedir.
3. Mekânsal müdahaleler bakımından itiraz edenlerin ortaklaştığı diğer bir unsur, müdahalelerin biçim ve etkisi konusunda hiyerarşik bir sıralama yapmalarıdır. Tarımsal müdahale ya da kırsal/taşralılık pratiği içindeki yaşam biçiminin görece doğal ve çevreye az zararlı olduğu kabul edilirken, itiraz edilen termik santral, HES ya da madencilik projelerinin “olağanüstü” etkisi olacağı kabul görmektedir. Böylece önerilen projelerin olağanüstülüğü, yerel halk tarafından itirazın temel kaynağı olmaktadır. Bu argümanda insanmerkezli yaklaşımların seviyesi reddedilmektedir.
4. Yapılan görüşmelerde dikkat çeken soyut bir kavram olan “doğanın güzelliği” olmuştur. Bu kavram daha çok yerliler tarafından dile getirilmektedir ve hayat tarzlarının bir parçası olarak içselleştirilmektedir. Doğaya saygının ve korumanın bir tür argümanıdır. Doğa güzelliğine değer atfeden kişiler genelde Kaz Dağları’nı diğer doğal alanlardan daha değerli saymaktadır. Doğa güzelliği değeri doğanın içsel bir değeri olarak ifade edilmekle birlikte insanmerkezli ve öznel bir yaklaşıma dikkat çekmektedir.
5. Görüşmeciler tarafından doğanın neden korunması gerektiğine dair argümanlar zaman zaman muğlak kalmaktadır. Özellikle yerli köylüler tarafından doğanın korunması gerektiği içselleştirilmiş bir tür dogma olarak yorumlanabilir. Bu dogma zaman zaman doğayı kirletme fikrine verilen aşırı bir tepki olarak, zaman zaman Allah’ın verdiği nimetlere saygısızlık gibi görüşlerle de ifade edilmektedir. Özellikle yerli kırsal nüfusun doğa ile iç içe yaşantısı ve doğa ile kurulan nimet ilişkisinin, doğa kavramını dogma statüsüne taşıdığı şeklinde yorumlanabilir. Bu dogmanın araçsal ve faydacı bir

ilişkiden kaynaklandığı söylenebileceği gibi, doğanın sistematik dengesine atfedilen aşkın bir değer de söz konusudur.

6. Çevrecilerin ortaklaştığı bir diğer konu ise, bilimsel argümanlara yapılan atıftır. Olağanüstü bulunan müdahalelere karşılık, bilimsel ve teknolojik çalışmalarla mümkün olacak akılcı ya da sürdürülebilir kullanımlar önerilmektedir. Yenilenebilir enerji ya da doğaya minimum zararı olacak yatırımlar kabul görmektedir. Bu noktada, çevrecilerin sürdürülebilirlik söylemine angaje olmaya müsait olduğu dikkat çekmektedir. Kategorik olarak yöredeki çevrecilerin çevremerkezli ya da doğaya içkin bir değer atfettiğinden söz etmek mümkün olmasa da, çevre odaklı mekânsal müdahalelere açık olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda doğaya müdahaleyi minimize eden teknolojilerin kullanıldığı kalkınmacı projelerin yöre halkı tarafından kabul görmesi olasıdır.
7. Projelere itirazın bir diğer sebebi de, projelerin katılım süreçlerini atlayarak tepeden inme uygulanmasıdır. Bu yöntem yerel kullanıcıların projelerin sonuçlarına dair kuşkulu ve olumsuz beklentiler içinde olmasına sebep olmaktadır. Benzer projelerin katılımcı ve sürdürülebilir süreçlerle organize edilip uygulanmaya çalışılması durumunda, yerel halk tarafından kaynaklanan itirazların minimize edilmesi ve ihtilafların önüne geçilebilmesi mümkün olabilecektir.
8. Yöredeki çevreciler doğaya daha çok araçsal bir değer atfetmektedirler ve projelere itirazlarında gelir kaynaklarına yönelik zararlar vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, tarımsal faaliyet içinde olmayan sonradan yerleşenler açısından doğanın gelir kaynağı ötesinde içkin değerleri de dile getirilmekle birlikte, ihtilafın bir unsuru olarak ön planda olmadığı dikkat çekmektedir. Doğanın içkin değerinden çok doğanın sistematik döngüsünün değerine atıf yapılmaktadır.

Bu tez, yerel halk ile yaşanan ihtilafların yorumlanmasını ve ihtilaf tarafları arasında çevreye atfedilen değerlerin ne ölçüde örtüştüğünü anlamayı amaçlamıştır. Bu soruya çevre etiği bağlamında bir cevap vermek gerekirse: bu iki taraf arasında kategorik bir farklılık açıkça okunamamaktadır. Her iki taraf doğaya araçsal değer atfetmekte ve insan faydasını öncelemektedir. Ancak, bu iki tarafın çevreye müdahale dereceleri ve

yaşam tarzlarının yarattığı insan-çevre ilişkisini değerlendirme biçimlerinin farklı olduğunu ileri sürmek mümkündür.

Gündelik yaşamdaki bu pratik farklılık, teorik düzlemdeki farklılıklardan daha baskındır ve ihtilafların kaynağı olarak değerlendirilebilir. İhtilafların bir diğer kaynağı olarak da proje süreçlerinin örgütlenme biçimidir. Bu sebeple, daha katılımcı süreçler ve yerel halkın çevreci duyarlılıklarına cevap verebilen sürdürülebilir uygulamaların ihtilafların önüne geçmek için etkili bir yöntem olabileceği söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Aytaç, M., & Öngen, B.** (2012). Doğrulayıcı faktör analizi ile yeni çevresel paradigma ölçeğinin yapı geçerliliğinin incelenmesi. *İstatistikler Dergisi*, 5, 14–22.
- Biçki, D. D., & Kaya, Y.** (2006). “Sürdürülebilirlik” Argümanı Ve “Derin Ekolojik” İtiraz. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(3), 1–19.
- BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu.** (1991). *Ortak Geleceğimiz*. Türkiye Çevre Sorunları Vakfı.
- Brennan, A., & Lo, Y.-S.** (2015). Environmental Ethics. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2015).
- Callicott, J. B.** (1992). Rolston on Intrinsic Value. *Environmental Ethics*, 14(2), 129–143.
- Callicott, J. B.** (1995). Intrinsic Value in Nature: A Metaethical Analysis. *Electronic Journal of Analytic Philosophy*, 3(5).
- Callicott, J. B.** (2010a). The Conceptual Foundations of the Land Ethic. In C. Hanks (Ed.), *Technology and Values: Essential Readings*. Wiley-Blackwell.
- Callicott, J. B.** (2010b). Toward an Earth Ethic. *Dialogue and Universalism*, 20(11-12), 21–32.
- Callicott, J. B.** (2012). Intrinsic and Instrumental Value. In R. Chadwick (Ed.), *Encyclopedia of Applied Ethics (Second Edition)* (pp. 760–768). San Diego: Academic Press.
- Council of Europe.** (1979a). Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats.
- Council of Europe.** (1979b). Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats. Erişim Tarihi 12 Nisan, URL:<http://www.coe.int/web/conventions/full-list>
- Creswell, John W.** (2014). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* (4th ed.). United States of America: SAGE Publications.
- De Groot, J. I. M., & Steg, L.** (2010). Relationships between value orientations, self-determined motivational types and pro-environmental behavioural intentions. *Journal of Environmental Psychology*, 30(4), 368–378.

- Dervişoğlu, S., Menzel, S., Soran, H., & Bögeholz, S.** (2009). Değerler, İnançlar ve Problem Algısının Biyolojik Çeşitliliği Korumaya Yönelik Kişisel Normlara Etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37, 50–59.
- Dunlap, R. E.** (2008). The New Environmental Paradigm Scale: From Marginality to Worldwide Use. *The Journal of Environmental Education*, 40(1), 3–18. <http://doi.org/10.3200/JOEE.40.1.3-18>
- Dunlap, R. E., & Van Liere, K. D.** (1978). The “New Environmental Paradigm.” *The Journal of Environmental Education*, 9(4), 10–19.
- Dunlap, R. E., Van Liere, K. D., Mertig, A. G., & Jones, R. E.** (2000). New Trends in Measuring Environmental Attitudes: Measuring Endorsement of the New Ecological Paradigm: A Revised NEP Scale. *Journal of Social Issues*, 56(3), 425–442.
- Enerjihaber.com.** (2015). Veysel Eroğlu:101 baraj ve HES santrali açılış 14 Ocakta! Erişim Tarihi 12 Nisan, URL: <http://www.enerjihaber.com/veysel-eroglu-101-baraj-ve-hes-santrali-acilis-14-ocak-ta/1289>
- Esteva, G.** (2004). Kalkınma. In *Üç Ekoloji* (Mart, Vol. Kış-İlkyaz, pp. 31–54).
- Goralnik, L., & Nelson, M. P.** (2012). Anthropocentrism A2 - Chadwick, Ruth. In *Encyclopedia of Applied Ethics (Second Edition)* (pp. 145–155). San Diego: Academic Press.
- Groot, J. I. M. de, & Steg, L.** (2008). Value Orientations to Explain Beliefs Related to Environmental Significant Behavior How to Measure Egoistic, Altruistic, and Biospheric Value Orientations. *Environment and Behavior*, 40(3), 330–354. <http://doi.org/10.1177/0013916506297831>
- Groot, J. I. M. D., & Steg, L.** (2007). Value Orientations and Environmental Beliefs in Five Countries Validity of an Instrument to Measure Egoistic, Altruistic and Biospheric Value Orientations. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38(3), 318–332. <http://doi.org/10.1177/0022022107300278>
- Have, H. ten.** (2006). *Environmental Ethics and International Policy*. UNESCO.
- HES’ler Karadeniz’de protesto edildi.** (2010).: <http://t24.com.tr/haber/hesler-karadenizde-protesto-edildi/83785> , Erişim Tarihi 12 Nisan 2016,
- Hepsi tamamlanırsa Karadeniz’de 406 HES olacak.,** (2016.). Erişim Tarihi 12 Nisan, URL:<http://www.cnnturk.com/2013/turkiye/10/17/hepsi-tamamlanirsa-karadenizde-406-hes-olacak/727485.0/index.html>
- Jardins, J. R. D.** (2006). *Çevre Etiği - Çevre Felsefesine Giriş*. İmge Yayınevi.
- Jax, K., Barton, D. N., Chan, K. M. A., de Groot, R., Doyle, U., Eser, U., ... Wichmann, S.** (2013). Ecosystem services and ethics. *Ecological Economics*, 93, 260–268. <http://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2013.06.008>

- Kaiser, F. G., & Wilson, M.** (2000). Assessing People's General Ecological Behavior: A Cross-Cultural Measure1. *Journal of Applied Social Psychology*, 30(5), 952–978.
- Karadeniz durulmuyor: “Yurttaş Kazım”a oraklı saldırı.** (2015). Erişim Tarihi 12 Nisan, URL: <http://www.diken.com.tr/karadeniz-durulmuyor-hes-karsiti-doga-savunucusu-yurttas-kazima-orakli-saldiri/>
- Karadeniz İsyandadır.** (2016). Erişim Tarihi 12 Nisan, URL:<https://karadenizisyandadir.wordpress.com/>
- Kaz Dağları Kadınları, “Çırpılar’da termik santrale geçit yok” – Yeşil Gazete.** (2015). Erişim Tarihi 12 Nisan, URL: <https://yesilgazete.org/blog/2015/06/27/kaz-daglari-kadinlari-cirpilar-da-termik-santrale-gecit-yok/>
- Kazdağları köylülerinden “maden” protestosu.** (2013). Erişim Tarihi 12 Nisan, URL:<https://www.cihan.com.tr/tr/kazdagi-koyluleri-tbmm-onu-maden-protesto-pCHMTE3MjA0OS8xMzkwMTAx.htm>
- Leopold, A.** (2004). Toprak Etiği. In *Üç Ekoloji* (Mart, Vol. Kış-İlkyaz, pp. 125–144).
- Light, A.** (2001). The Urban Blind Spot in Environmental Ethics. *Environmental Politics*, 10(1), 7–35. <http://doi.org/10.1080/714000511>
- Lockwood, M.** (1999). Humans Valuing Nature: Synthesising Insights From Philosophy, Psychology and Economics. *Environmental Values*, 8(3), 381–401.
- Mahmutoğlu, A.** (2009). *Kırsal Alanda Çevre Sorunlarına Etik Yaklaşım: Kırsal Çevre Etiği*. Ankara University, Ankara.
- Markle, G. L.** (2013). Pro-Environmental Behavior: Does It Matter How It's Measured? Development and Validation of the Pro-Environmental Behavior Scale (PEBS). *Human Ecology*, 41(6), 905–914. <http://doi.org/10.1007/s10745-013-9614-8>
- McShane, K.** (2007). Why Environmental Ethics Shouldn't Give Up on Intrinsic Value. *Environmental Ethics*, 29(1), 43–61.
- MEA.** (2005). *Ecosystems and human well-being : health synthesis : a report of the Millennium Ecosystem Assessment*.
- Meadows, D. H., Meadows, D. D., Randers, J., & Behrens III, W. W.** (1978). *Ekonomik Büyümenin Sınırları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını.
- Naes, A.** (2008). The Shallow and the Deep, Long-Range Ecological Movement. In L. P. Pojman & P. Pojman (Eds.), *Environmental Ethics Readings in theory and Application* (pp. 215–219). Thomson Wadsworth.

- Öğüt Erbil, A., & İdeman, B.** (2010). Planlama ve Çevre Etiği Uygulamalı Disiplinlerde Çevre Etiği. *Planlama*, 49, 3–13.
- Olay, Ç.** (2014). Kazdağları'nda ses getiren protesto eylemi - Çanakkale Olay. Erişim Tarihi 12 Nisan, URL: <http://www.canakkaleolay.com/Kazdaglari-8217-nda-ses-getiren-protesto-18154>
- Partington, G.** (2001). Qualitative Research Interviews: Identifying Problems in Technique. *ECU Publications Pre.* 2011. Retrieved from <http://ro.ecu.edu.au/ecuworks/4368>
- Ramsar - The Convention on Wetlands of International Importance.** (1971). Retrieved from <http://www.ramsar.org/about-the-ramsar-convention>
- Rolston, H.** (2006). Intrinsic Values on Earth: Nature and Nations. In *Environmental Ethics and International Policy* (pp. 23–45). UNESCO.
- Rolston, H. I.** (2008). Naturalizing Values: Organisms and Species. In L. P. Pojman & P. Pojman (Eds.), *Environmental Ethics Readings in theory and Application*. Thomson Wadsworth.
- Routley, R.** (1973). Is There A Need For A New, Environmentl Ethic. In *Proceedings of the XVth World Congress of Philosophy 17th to 22n September*. Varna, Bulgaria: Sofia Press.
- Schultz, P. W.** (2000). New Environmental Theories: Empathizing With Nature: The Effects of Perspective Taking on Concern for Environmental Issues. *Journal of Social Issues*, 56(3), 391–406. <http://doi.org/10.1111/0022-4537.00174>
- Singer, P.** (2002). *Hayvan Özgürleşmesi*. Ayrıntı Yayınları.
- Stern, P. C.** (2000). New Environmental Theories: Toward a Coherent Theory of Environmentally Significant Behavior. *Journal of Social Issues*, 56(3), 407–424. <http://doi.org/10.1111/0022-4537.00175>
- Stern, P. C., & Dietz, T.** (1994). The Value Basis of Environmental Concern. *Journal of Social Issues*, 50(3), 65–84.
- Stern, P. C., Dietz, T., Abel, T., Guagnano, G. A., & Kalof, L.** (1999). A value-belief-norm theory of support for social movements: The case of environmentalism. *Human Ecology Review*, 6(2), 81–97.
- Şahin, Ü.** (2004). Bir Truva Atı Olarak Sürdürülebilir Kalkınma. In *Üç Ekoloji* (Mart, Vol. Kış-İlkyaz, pp. 9–30).
- Taraf, E.** (2015). Kaz Dağları'nda tarih ve doğayı öldürecek yeni termik santral! Erişim Tarihi 12 Nisan, URL: <http://www.taraf.com.tr/kaz-daglarinda-tarih-ve-dogayi-oldurecek-yeni-termik-santral/>

- Taylor, P.** (2008). Biocentric Egalitarianism. In L. P. Pojman & P. Pojman (Eds.), *Environmental Ethics Readings in theory and Application* (pp. 139–154). Thomson Wadsworth.
- Taylor, P. W.** (1981). The Ethics of Respect for Nature. *Environmental Ethics*, 3(3), 197–218.
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı - Hidrolik.** (2016). Erişim Tarihi 12 Nisan 2016, URL:<http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Hidrolik>
- Kyoto Protocol** (1997). “UNFCCC” Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change.
- Valdivielso, J.** (2009). Discourses of Global Environmental Justice. Presented at the Political Theory Seminar, New School University. URL: <http://www.uib.cat/depart/dfl/pts/doc/NSSR09%20Valdivielso.pdf>
- Weston, A.** (1985). Beyond Intrinsic Value: Pragmatism in Environmental Ethics. *Environmental Ethics*, 7(4), 321–339.
- Winter, C., & Lockwood, M.** (2004). The Natural Area Value Scale: A New Instrument for Measuring Natural Area Values. *Australasian Journal of Environmental Management*, 11(1), 11–20. <http://doi.org/10.1080/14486563.2004.10648594>
- Yang, T.** (2006). Towards and Egalitarian Global Environmental ethics. In *Environmental Ethics and International Policy* (pp. 23–45). UNESCO.
- Yücel, A. G.** (2005). *Environmental Ethics Approach in the World and in Turkey* (Doctoral Thesis). METU, Ankara.

EK

Aşağıdaki tabloda Kaz Dağları ve yöresinde yapılan mülakatlarda verilen cevaplardan örnekler ve görüşmecilerin portreleri verilmiştir:

PORTRE	PRATİK	TUTUM	DEĞER
1. Kişi Yaş: (20-30) 2 yıldır Çanakkale’de yaşıyor, Edirneli Memur / Muhabir	ÖRGÜTLÜLÜK: Dernek üyeliği yok. Gönüllü katılımcı. ETKİNLİKLER İmcelere katılıyor. Bilgilendirme toplantılarını organize ediyor ve katılıyor. GÜNDELİK YAŞANTISI: Tüketim alışkanlıklarını değiştiriyor. Atık yönetimi. Karbon ayakizini düşürmeye çalışıyor. Enerji tüketimine dikkat ediyor.	“Doğa bitkisiyle, hayvanlarıyla bir bütün” “Doğa bir bütün. Tüm dünyadaki alanlar eş değerde önemli ve bizi etkiliyor “ “Doğayı tahrip yaşamı tahriptir.” “Ağacı hissetme, oradaki nehir gibi hissetme. Ben o nehir olsam benim suyumu oraya hapsedeseler ne hissederdim. O bağı kuruyorum” “O suyu buraya hapsedelim, toprak altında altın madeni var siyanür ile alalım, termik santral kuralım, korkunç yani.” MÜDAHALENİN SINIRLARI/ALTERNATİFLER: Yenilenebilir enerjiler. Temel ihtiyaçları aşmayan tüketim.	“Doğa yaşamın kaynağı. Oksijen, su kaynağı.” “İnsanlar doğa empati kurmalı” “Doğa kadın gibidir. Bereketin kaynağıdır.”
2. Kişi Yaş: (30-40) 7 yıldır Çanakkale’de yaşıyor, Rizeli İşsiz/Halkla İlişkiler “Mesela amcamın, dedemin diktiği meyve ağaçlarını kesmesi, çocukken beni çok tahrip eden, etkileyen bir şeylerdir.”	ÖRGÜTLÜLÜK: İDA Dayanışma Derneği ve Greenpeace ETKİNLİKLER: Bilgilendirme toplantıları GÜNDELİK YAŞANTI: Atık yönetimi, çöp ayrıştırma. Sahilde çöp temizliği v.b. hiçsigara izmariti atmamış. Bisiklet kullanıyor. Enerji tüketimine dikkat ediyor.	“Doğaya müdahaleler olağan üstü şeyler, doğa dışı şeyler. Tarım daha az olağan üstü bir şey. Doğa dengesi önemli.” “Gelecek nesiller için korumalıyız“ “Hayatı küçültmek lazım. Tüketimi azaltmak v.b.” “insan doğaya adapte olmalı” MÜDAHALENİN SINIRLARI/ALTERNATİFLER: İhtiyacın kadar tüketmek. Projele için teknolojik/bilimsel çözümler uygulanmalı.	“İnsan doğanın belki de en önemsiz unsuru” “Doğa ekonomik çıkarlar için tahrip edilmemeli” “Yaşamı sağlayan ne varsa onu savunmalı” “Bırakın vahşi yaşam, vahşi doğa, bakteriler bile, doğada yaşayan bakteriler bile. İnsan doğadaki en önemsiz şey bence, biz doğadaki en önemsiz şeyiz, hayvanlar, ağaçlar karşısında en önemsiz şeyiz ama kendimizi neden bu kadar önemli zannediyoruz, onu da bilmiyorum.”

3. Kişi Yaş: 40-50 Reklamcı, Sanatçı Doğma büyüme Yenice “Hayat bir bütün yani, bir tanesi eksilse inanıyorum ben ona mutlaka bir maraz çıkacaktır.”	ÖRGÜTLÜLÜK: Yok ETKİNLİKLER: Sosyal Medyada termik santralle ilgili örgütlenme yapmış. Sosyal medyada aktif.	“Tarım da doğal bir faaliyet.” “ Bu projler insanlara zarar, geçim kaynağı ” “ Doğayı kirletmekYaşamı bitirir” “doğa bizi koruyorsa biz de onu korumalıyız.” MÜDAHALENİN SINIRLARI/ALTERNATİFLER: Çevreye zarar vermeyecek teknolojileri öneriyor. Filtreleme vs. Termik santrali çok ileri bir müdahale olarak algılıyor. “Konya’da çok gördüm vasıfsız yer ama orada yerleşim birimi de yok. Kırış olduğu için insanlar oraya köy de kurmamışlar. Alabildiği yer çöl gibi, oralarda kurulabilir“	“Doğa sevgisi.” “Dağ tutkusu.” “Doğa akciğerler gibidir” “Sadece insan değil canlı hayatını da etkiliyor. Hayvanları önceliyor.” “Doğal unsurların tamamının doğada bir işlevi var”. “insan yoksa yaşam yok.”
4. Kişi Yaş: 20-30 Muhabir Doğam büyüme Kalmıklı	ÖRGÜTLÜLÜK: Yok. ETKİNLİKLER: Muhabir olarak duyurmaya çalışıyor. Sosyal medya da aktif.	“Ekonomik zarar, çiftçiler etkilenir. “ “ İçme suları kirleniyor” MÜDAHALENİN SINIRLARI/ALTERNATİFLER: Çevreye zarar vermeyecek teknolojileri kabul ediyor. İnsanın olmadığı ağacın olmadığı yerlerde bu tür projeleri destekliyor.	“Doğa sevgisi” “Doğa Güzellikler” “Doğa sayesinde yaşıyoruz”
5. Kişi Yaş: 30-40 Esnaf Doğma Büyüme Gündoğanlı. (eğitim için şehir dışında yaşamış)	ÖRGÜTLÜLÜK: Yok. ETKİNLİKLER: Sohbetler yapıyor çevre konusunda. Termik santral eylemleri ilk aktif eylemi	“Yaşam doğaya bağlı.” “Kırsal hayat doğal yaşam.” MÜDAHALENİN SINIRLARI/ALTERNATİFLER: Yenilenebilir enerji çözümleri. Bilimsel teknolojik imkanların kullanılmasını öneriyor. “Ben sadece olayın tarım ile bağlantılı olduğunu zannetmiyorum. Burada bir de zamanla topraklarımız atıl hale gelmekle şu an küçük Amerika haline getirilmiş Türkiye’imiz de tamamen maraba sistemine geçilecek, burada özgün, özgür hayatını kazanan insanlar bir anlamda paralı, modern köleler haline getirilecek.”	“Oksijen kaynağı olduğu için değerli” “Bereket, nimet” “İnsanın yaradılış gayesi olarak doğayı korumamız lazım?” “Türkiye’de hangi dağa giderseniz gidin benim umurumda dahi olmaz. Hiçbir dağ benim gözümde Kaz Dağları kadar kıymetli değil Türkiye’de. Öncelikle yaşadığım için demiyorum.”

6. Kişi Yaş: 50-60 Eski muhtar, Çiftçi, Muhabir, Doğma büyüme Çırpırlı	ÖRGÜTLÜLÜK: Tarımsal kalkınma kooperatif başkanı ve derneklerle iletişim halinde ETKİNLİKLER: Bilinçlendirme. Kooperatif bünyesinde özellikle atık ile ilgili projeler. Basın yoluyla haber yapmak. GÜNDELİK YAŞAM: Tarımsal üretimde atık yönetimi. <i>“Hükümet politikası olması lazım bu hormonun kullanılmaması, komşum satarken ben satamazsam ürünümü, o hormon kullanıyor, daha güzel meyve yetiştiriyor, ama bunu tüketen insan bilmiyor hormonlu olduğunu, daha güzel olanı seçiyor orada, ben satamadığım zaman ben ekonomik bir kayba uğruyorum. Mecburen bu ilacı kullanmak zorunda kalıyorum.”</i>	“Doğa sağlık demek ve yaşam kaynağı” “Müdahaleler genel olarak ilaç kullanımı filan da hayvanlara ve doğal döngülere zarar veriyor. Doğanın bitmesine sebep olur.” “Gelecek nesiller.” “Projelerin zararı sağlık ve ekonomik zarar. Öncelikle yöre halkına ekonomik.” MÜDAHALENİN SINIRLARI/ALTERNATİFLER: Biyolojik, ekolojik çözümler öneriyor. <i>“Gündelik yaşam ve teknoloji doğaya müdahaleyi mecbur kılıyor”</i> <i>“Tarım da zararlı ama maden kadar değil.”</i> <i>“Doğal alan, köylerdir, ineğin dışkısının kokusunu çekmen lazım içine, doğal budur. Sen parfüm kokusunu çekersen, kimyasal vardır onda, etil alkol, metil alkol vardır onda, sen onu çekersen, ben doğal saman kokusunu çekirim.”</i>	<i>“Doğal alanın verimli olması değerini artırıyor”</i> <i>“Her doğal alanın kendi özgü bir değeri yine de olabilir.”</i> <i>“Her canlının bir işlevi vardır.”</i> <i>“Para hayattan daha önemli değil. Truvalılar 150-180 yaşına kadar yaşamış insanlar var. Şimdi 100 yaş biz geri gitmişiz, 100 yaş kaybımız var. 60-80 yaşında ölüyoruz,”</i> <i>“insan nesli yok olabilir ama doğa da bir canlı yani. Ağaç canlı, böcek canlı, su canlı, balık canlı. Şimdi doğa derken, insan sırf kendini düşünmemesi lazım.”</i>
7. Kişi Yaş: 60-70 Emekli inşaat mühendisi 8 yıldır Nusratlı’da yaşıyor, Tokatlı <i>“Doğanın aslında kendi dengesi için uğraşıyoruz, ben de onun bir parçasıyım.”</i>	ÖRGÜTLÜLÜK: Kaz Dağı doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Derneği ETKİNLİKLER: Dernekte etkin ve kurucusu. GÜNDELİK YAŞAM: Bahçecilik yapıyor ve ekolojik yöntemler kullanıyor Atık yönetimi	“Doğa dünya ölçeğinde bir bütün” “Ekosistem, biyoçeşitlilik korunmalı” “Yerel üretim ve yerel tüketim sağlanmalı.” “Gelecek nesiller” “Sağlıklı yaşam” MÜDAHALENİN SINIRLARI/ALTERNATİFLER: Teknolojik bilimsel yaklaşımlar öneriyor. Müdahalenin dengesinin önemli olduğunu ifade ediyor. İhtiyaç kadar tüketimi öneriyor <i>“Müdahale kaçınılmaz ama zarar vermeden yapmak lazım.”</i> “insanın kendisi doğaya bir müdahale zaten.”	“İnsanın doğanın verimliliğinden faydalanması lazım” “Aslında insan da diğer doğal unsurlarla bir bütünün bir parçası. Daha değerli değil.” <i>“Bir arkadaşımın öğrendim ki, kırsal alanlar da çok kıymetli ve değerli. Ağacın olmadığı bozkır gibi alanların ekosistem içerisinde ne kadar önemli olduğunu anlattı bana. Dedim ben baktığımda orayı o gözle görmedim, Kaz Dağı kadar güzel gelmiyordu bana.”</i>

8. Kişi Yaş: 40-50 Zeytinyağ fabrikası (Değirmen) sahibi. Mehmetalanlı (bir süre başka şehirlerde yaşamış)	ÖRGÜTLÜLÜK: Yok. ETKİNLİKLER: İmza kampanyaları. HES’e karşı ilk itirazları yapanlardan. Büyük Anadolu yürüyüşüne katılmış. GÜNDELİK YAŞAM: Atık yönetimi. Doğayı temiz tutmaya gayret gösteriyor.	“Doğa ile içiçelik yaşam tarzımız.” “Şehirleşme doğaya karşı” “Projelerin, zeytinliklere ve doğaya zararı var. Doğal felaketlere yol açar. Ekolojik bilinç önemli” “Geçim sıkıntısı” “Doğa ile birlikte, iç içe yaşadığımız için keyifliyiz burada, keyfi de kimsenin bozmasını istemiyoruz tabi.” “Ya diyor devletle şey mi olur, devlet isterse yapar diyor, bizim tahtacılar da aynı, kimsenin devlete öyle bir şeyi yok yani. İstemiyor insanlar.” “9.Kişi: Ne gerek var ki, doğa kirletilir mi be. Edin: Niye kirletilmez? 9. Kişi: Temiz tutulur doğa da onun için.”	“Biz doğaya niyaz ederiz.” “Yaşıyoruz ya be gülüm temiz havada, temiz bir ortamda yaşıyorsak, nefes alıp veriyorsak, büyük bir şans.” “İnsanın doğaya sorumluluğu olmaz mı canım. Bir kere biz doğaya inanıyoruz. Camiye inanmıyoruz mesela Arapça duaya inanmıyoruz. Her gün doğadaki, etrafımızdaki tepelere niyaz ediyoruz.”
9. Kişi Yaş: 30-40 Maden mühendisi 4 yıldır Adakule’de yaşıyor. Ankaralı.	ÖRGÜTLÜLÜK: Kaz Dağı doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Derneği ETKİNLİKLER: Davalarda teknik destek. GÜNDELİK YAŞAM: Az tüketmeye çalışıyor. Permakültür üretim. “Hep insanmerkezci bir yaklaşım varsa eğer orada bir soru işareti geliyor ama hani eğer yaklaşımınızda sadece kendiniz merkezde değilseniz, bütün sistem bu anlamda işleyişine yardımcı olmuyorsanız ya da engel oluyorsanız o işte sizin yaptığınız olumsuz müdahalelerdir.”	“Şehir doğal olmayan bir alan “ “Doğal olmayan akışı sınırlayandır.” “Doğa kirlendiğinde tüm yaşam otomatik olarak kirleniyor”. “Yaşamı ihlal ediyor”. “Doğadaki bütün varlıklar, hepsi birbiriyle etkileşim halinde” MÜDAHALENİN SINIRLARI/ALTERNATİFLER: Yenilenebilir enerjiler atıf yapıyor. “Arkasında durabileceğim bir ihtiyaç olması gerekir. Ben böyle bir ihtiyaç göremiyorum”. “En başta biz bu altını niye çıkarıyoruz niye sorduğunuz zaman, neden gerekiyor diye sormak lazım, bu işi yapanında sorması lazım, çıkarılması gerekiyorsa çıkarmamız değil, neden gerekiyor bu. %90’ı takı ve bankalarda duran bir madenden bahsediyoruz, bunun için çukurlar kazıyorsunuz, bir sürü kimyasallar kullanıyorsunuz, bunların depolanması sorun, ayrıştırması sorun o esnada bir sürü enerji kullanıyorsunuz zaten.”	“Doğallık: Daha fazla toprak, daha fazla su, temiz hava, çok yoğun bir hava kirliliği var, daha az trafik.” “İnsansız yerlerde de yapılmasına karşıyım” “İnsanın doğaya karşı sorumluluğunu çok sevdiğiniz bir varlığa karşı sorumluluğunuz ne ise o diye düşünüyorum, kendi çocuğuma duyduğum sorumluluk neyse aynı.”

10. Kişi Yaş: 50-60 Muhtar, Emekli Mehmetalan'lı ama İstanbul'da çalışmış	ÖRGÜTLÜLÜK: GÜMÇED ETKİNLİKLER: İmza kampanyası düzenlemek. Paneeller organize etmek. Bilgilendirme toplantıları. GÜNDELİK YAŞAM: Çöp atmıyor ve İnsanları uyarır.	<i>“ Kaz Dağları Doğa güzelliği doğa harikası ”</i> <i>“Hem gelir hem de ekolojik düzen (köyün gelirinin %60'ı yok olacak) hava su ekonomisi insanın yaşamını sürdürmesi için önemli hepsi bir bütün”</i> <i>Toplum refahı</i> <i>“Devletin gücü. Ne kadar karşı çıkabilirsin.”</i> <i>“Sen bunu burada yapacağına, zeytinliklerin ve vadinin daha yukarısında yap, o zaman bu zeytinliklerde sulansın, zeytinliklerde sulansın.”</i> MÜDAHALENİN SINIRLARI/ALTERNATİFLER: <i>“ Fayda sağlayacaksa müdahale edilebilir ama sürdürülebilir olması lazım ”</i>	Doğal çevreye ekonomik değer atfediyor . fayda maliyet hesabı öneriyor. <i>“Bozkır olan yerler var, oralarda taş ocağı açın, niye taş ocağını orada açmıyorsunuz da gelip burada dediğimiz gibi havası, suyu, doğası her tarafı yeşil olan, ağaçlık yerde açmaya çalışıyorsunuz.”</i>
11. Kişi Yaş: 70-80 Çiftçi Doğma büyüme Evcilerli	ÖRGÜTLÜLÜK: Yok. ETKİNLİKLER: Altın madenlere karşı protestolar.	<i>“Çevreye zararı var. Kestaneler kuruyor” (kestanelerin ekonomik değeri var)</i> <i>“Gelecek nesiller.”</i> <i>Doğa ile içiçe köy yaşamına atıf yapıyor.</i> MÜDAHALENİN SINIRLARI/ALTERNATİFLER: <i>“Bilim adamları doğa ile uyumlu teknolojiler geliştirebilir.”</i> Devlet'ten denetleme düzenleme bekeniyor.	<i>“Doğa canlıların ortak değeri. Allah doğayı tüm canlılar için yarattı. “</i> <i>“Doğayı kirlletmeye hakkı yok insanın. Yaşamı hayatta tutmak lazım”</i> <i>“Her bölgenin, doğal çevrenin kendi özellikleri vardır. Her alan değerlidir.”</i>
12. Kişi Yaş: 40-50 Çiftçi Doğma büyüme Evcilerli	ÖRGÜTLÜLÜK: Yok ETKİNLİKLER: Altın madenlere karşı protestolara katılmış	<i>“Su buradan çıkıyor Girit Adası'na Akdeniz'e kadar gidiyor. Su yoksa hayat bitti. “</i> <i>“Siyanür zehir. Meyveciliğimize etkileyecek. Sağlığımıza kanserojen etkileri var.”</i> MÜDAHALENİN SINIRLARI/ALTERNATİFLER: <i>Devlet'ten denetleme düzenleme bekeniyor.</i> <i>“Bizim meyveleri örümcek sarar, biz ilacı attığımız zaman örümcek kesilir, bu kesilir derken, sadece bu bizim meyve ağacında olan bir örümcek değildir, bütün ağaçlarda olur, bahçen vardır bahçeni ilaçlarsın, şurada orman vardır, ormanı ilaçlamazsın, gene gelir bu tarafa yani nesli kesilmez, yani nesli kesilmesi için bütün ormanı ilaçlamak lazım ki kökü kuruması lazım. Bizim bu ağaçlarda yıllardır o sinekler, böcekler, örümcekler var, üremesi, çoğalması devam ediyor, sadece bahçemizi ilaçlıyoruz yani yaşamına devam ediyor hala”</i>	<i>“her canlının yaşama hakkı var.”</i> <i>“Doğayı kirlletmeye hakkı yok insanın.”</i> <i>“Allah dengeli olarak yaratmış, gökyüzünde süzülen kuşlara bak, yeryüzünde gezinen insanlara bak, böceklerle bak, çiyana bak. Bak da bak.”</i> <i>“Dağ da bir ana gibi, odun var içinde, ağacı var, yaprağı var, millet topluyor içiyor, her şeyi side ana gibi.”</i>

13. Kişi Yaş: 40-50 Ev Hanımı. Çanakkale’de yaşıyor. Aslen Salihler Köyü’nden	ÖRGÜTLÜLÜK: Yok ETKİNLİKLER: Aktivist. Protestolara ve bilgilendirme toplantılarına katılıyor. GÜNDELİK YAŞAM: Doğal ürünleri tercih ediyor. Enerji tüketimini azaltıyor.	“Canlıların hepsi bir.” “Köy hayatı güzel.” “Çevre kirlendiğinde ... nefes alınamıyor. Canlılara zararı var... Suyu içilemiyor. Meyveleri yenmiyor. Tarımsal üretimden verim alamıyorlar.” “Köylü ormanı korur çünkü o ormandan ekmek yer.” MÜDAHALENİN SINIRLARI/ALTERNATİFLER: “Bilinçli kullanmak lazım ... sürdürülebilir kullanmak lazım ... ihtiyacı kadar kullanmak lazım.” En zararsız yöntem tercih edilmesini öneriyor.	“Gelecek nesillere karşı sorumluluğumuz var” “Doğanın döngüsüne dokunmaya hakkımız yok.” “Anadolu’da bir sürü bozkır varken. Turizme yönelik genç bir dağı, iyi bir kıyıyı kirlletmenin de anlamı yok”
14. Kişi Yaş: 50-60 Emekli hakim, zeytinyağ üreticisi Bahçdere Köy’ünden.	ÖRGÜTLÜLÜK: Yok ETKİNLİKLER: Bilgilendirme çalışmaları.	“Gelir kaynaklarımıza zarar veriyordu onun için itiraz ettik.” “Doğaya müdahale hem turizmi hem de zeytinciliği etkiliyor.” MÜDAHALENİN SINIRLARI/ALTERNATİFLER: “Rehabilitasyonu mümkün olmayan bir çevre bırakmamak gerekir” “Doğaya müdahale kaçınılmaz.”	“İnsanın doğayı tüketmesi normal” “Bunları gelecek nesillere aktarmamız gerekli.” “Hava su toprak insanların ortak malıdır. “
15. Kişi Yaş: 60-70 Ziraat mühendisi 35 yıldır Lapseki’de yaşıyor. Sivaslı	ÖRGÜTLÜLÜK: İDA Dayanışma Derneği, İl meclis üyesi ETKİNLİKLER: Bilinçlendirme, bilgilendirme, paneller, eğitim Davalar açmak GÜNDELİK YAŞAM: Tüketimi kıstmak	“Yaşam kalitesi sağlar” “Sağlık kaynağı” “Öncelikle ekonomik etkisi olur. Yörede çiftçiye Kademeli olarak şehirlerde yaşayanlara da etkisi olur. “ “Buraya kurarsanız bu bir vahşet. Hangi tedbiri alırsanız alın önleyemezsiniz. Bu insan sağlığından tutun, ağaçlarından sağlığından tutun.” MÜDAHALENİN SINIRLARI/ALTERNATİFLER: Bilimsel araştırmalara atıf yapıyor.	Doğanın nimetlerine karşı sorumluluk duyuyor. “Doğa, sağlık kaynağı” “Bizde buralardan hava soluduk, su içtik, beslendik, bizim bu yöreye borcumuz var. Çevre hareketlerinin içerisine hemen birden bire dalmadık. Bu bölgeye tanıdık, yaşadık, ondan sonra buraların korunması gerektiğini, buralara saldırı gördükçe buraların korunması gerektiğine kanaat getirdik.”

16. Kişi Yaş: 40-50 Hekim 20 yıldır Çanakkale’de yaşıyor. Manisalı	ÖRGÜTLÜLÜK: İDA Dayanışma Derneği, Çanakkale Çevre Platformu ETKİNLİKLER: Bilinçlendirme, bilgilendirme, paneller, eğitim, davalara açmak GÜNDELİK YAŞAM: Enerji tüketimini azaltmaya çalışıyor. Atık yönetimi	<i>“Doğaya zarar dolayısıyla sağlığa zarar”</i> <i>“İrmaklar, dereler, çaylar, nehirler bunların hepsi denizlere ve okyanuslara akar. Vücudumuzda dolaşım sistemine benzetebiliriz bunu, su döngüsüne de benzetebiliriz. ... kesintiye uğratılırsa sadece o vadinin, o çevrede yaşayan insanların ekosistemini habitatını ormanları, kuşları, alabalıkları zarara uğratmakla kalmaz, genel olarak bir ülkenin kılcal damarları olarak düşünürsek, dünyanın damarları olarak düşünürsek alın size doğa insan ilişkisi ya da yaşam etiği.”</i> <i>“Termik santral yatırımlarına, enerji yatırımlarına ya da maden yatırımlarına geldiğimizde aslında bölgede yaşayan, yörede yaşayan insanların gerek, tarım, hayvancılık açısından baktığımızda hiç de istihdam açısından iş, gerekse diğer ekonomik çıktılar üretim zenginleştirmeyecek yatırımlar bunlar. ... Zenginleştirmesi de aslında çelişki, bunu turnak içerisinde kullanmak lazım. Zenginlik üretim, tüketim arz talep meselesini de değiştiriyor tabi. Dünyanın az tüketime evrilmesi gerekiyor, az tüketim için de az üretim gerekiyor, bunlar hep iç içe geçmiş şeyler”</i> MÜDAHALENİN SINIRLARI/ALTERNATİFLER: “Doğanın kendini yenileme kapasitesi” “Canlılığının sürdürmesi önemli.” Bilimsel araştırmalara atıf yapıyor.	<i>“Yaşam etiği, can ahlakı”</i> <i>“İnsanlar dünya içindir. Dünya insanlar için değil. Sorumluluk kaynağı.”</i> <i>“Doğanın her unsurunun bir işlevi var.”</i> <i>“İnsanlık değil, insanlık kendini yok edecek ama dünyada ekosisteme bakışımız Kaz Dağı’ndaki deredeki balıkla, sincapla, ayıyla, vaşakla, domatesle, biberle birlikte ekosistemin kayası ile canlı cansız tüm varlıkları ile tarif ediyoruz”</i> <i>“Temiz hava, fonksiyonel ormanlar.”</i> <i>“Çevreyi korumak yaşam hakkını savunmaktır.”</i>
---	---	--	--

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Edin ZAIM
Doğum Tarihi ve Yeri : Titova Mitrovica
E-posta : edinzaim@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2010, İ.T.Ü, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü